

NADER

DANKBAAR
GEREFORMEERD

#6

JAARGANG 32
JUNI 2025

BEKEKEN

WOORD & WERELD MAGAZINE

Hoe luister jij naar de preek?

- Naar een nieuw kerkelijk perspectief?
- 'Waarheid' in de ethische theologie
- Werk van God of van mensen?

Redactioneel

Een tijdlang werd het nieuws gedomineerd door de zoektocht naar een nieuwe paus. Inmiddels is die er gekomen in de persoon van Robert Francis Prevost, die de pausnaam Leo XIV heeft aangenomen.

Opvallend tijdens dit hele proces was dat in de media de naam van de Heilige Geest meermalen genoemd werd. Zelfs op het NOS Journaal werd onbevangen verteld dat de kardinalen bij het kiezen van een nieuwe paus geleid worden door de Heilige Geest. Het begint namelijk allemaal in de Cappella Paolina in het Apostolisch Paleis waar de kardinalen het lied 'Veni Creator Spiritus' (Kom, Schepper Geest) zingen. Dan gaat het in optocht naar de Sixtijnse Kapel waar beraadslaging en stemming achter gesloten deuren plaatsvinden. Er is een nieuwe paus als een kardinaal minimaal twee derde van de stemmen heeft gekregen.

Waarom dit hele proces hier genoemd? Als ik me niet vergis is er onder protestanten al lange tijd een tendens gaande die min of meer dit proces toepast op het lezen van de Bijbel. En met name als er sprake is van een verschil van mening over een bepaald onderwerp. De Heilige Geest wordt dan verbonden met de meerderheid van stemmen. Zo kan het gebeuren dat de Heilige Geest de kerk leidt in een richting die strijdt met wat in de Bijbel geschreven staat.

Als *Nader Bekeken* zijn we kritisch op deze tendens. De Heilige Geest leidt de kerk namelijk met en door het Woord. Hoe belangrijk is het dan ook om dat Woord zorgvuldig te lezen en toe te passen. In alle bescheidenheid wil dit nummer u en jou daarin helpen en tot nadenken stemmen.

Pieter Boonstra

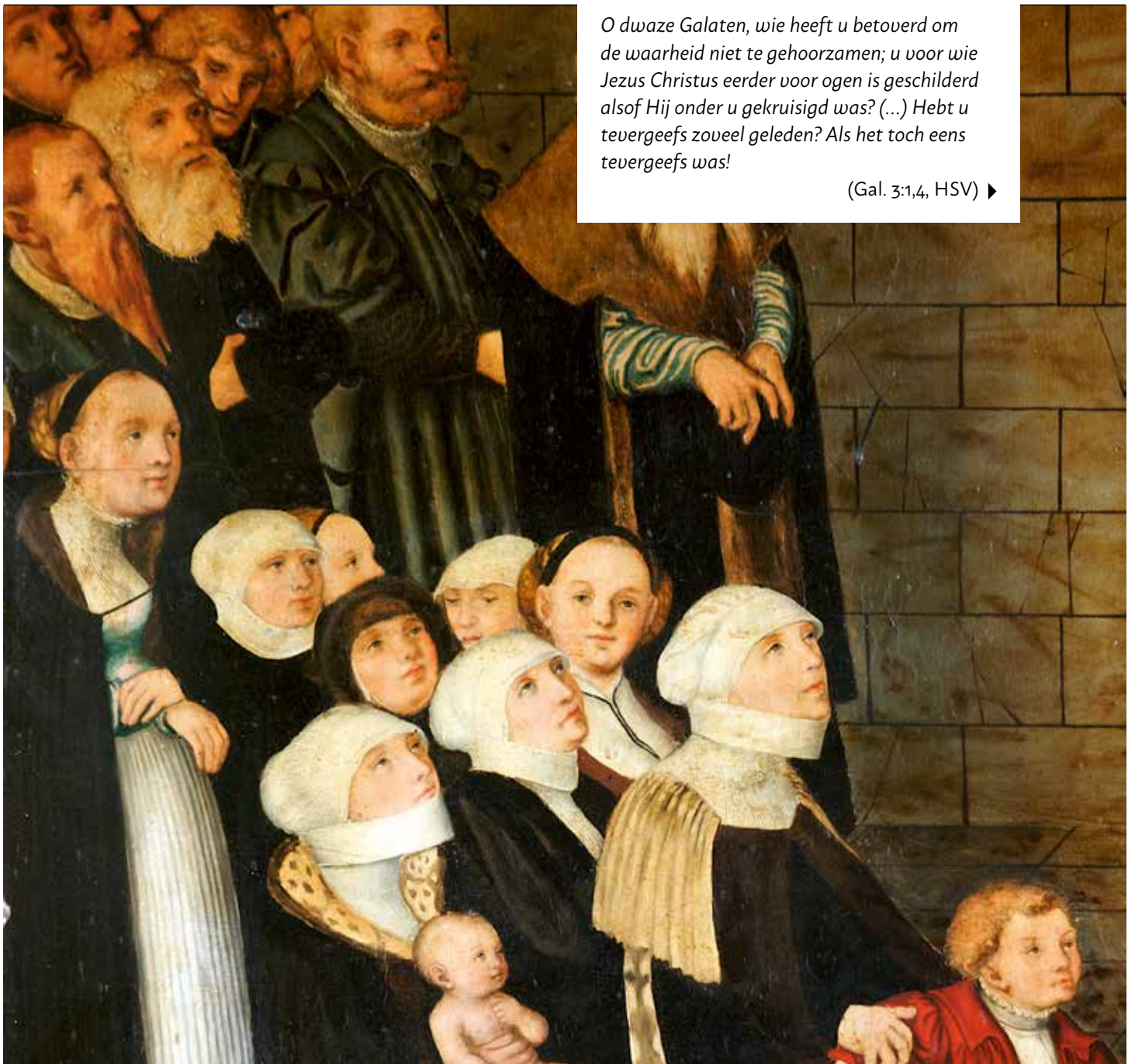
NB: De laatste tijd komt het voor dat *Nader Bekeken* een paar dagen later dan verwacht bij onze abonnees bezorgd wordt. Helaas kunnen wij daar geen verandering in brengen; de oorzaak ligt bij PostNL. We hopen op uw begrip.

- 210 REDACTIONEEL**
PIETER BOONSTRA
- 211 SCHRIFTLICHT**
Dwaze Galaten
FENNAND BAKKER
- 214 ACTUEEL**
Uit verlies winst: toekomst voor de kerk
PIETER PEL
- 220 THEMA**
Enige kanttekeningen bij *Geestspraak*
3. Is de waarheid ethisch?
MAARTEN KUIJT EN ILCO VAN OMMEREN
- 225 COLUMN**
Goedkoop is duurkoop
RUFUS POS
- 226 WOORDWAARDE**
Bekeert u mij!?
EGBERT BRINK
- 229 GELEZEN**
- Jenő Sebestyén en het historisch calvinisme
HARM BOITEN
 - Migratie in Bijbels perspectief
SIPKE ALSERDA
 - Schurken en heiligen
FRANK VAN DER POL
 - Een basishandleiding voor je hoofd
JAN BLOK
- 241 UIT ANDERE BLADEN**
- Leren leven met rouw
 - Een jarige geloofsbelijdenis
PERRY STORM
- 248 GEDICHT**
Is het vandaag of gistren, vraagt mijn moeder. Vasalis
BAUKE SELDENTHUIS

Dwaze Galaten

Lucas Cranach de Oude, *Luisterend naar een preek van Luther*, detail van het Reformatie-altaar in Wittenberg

O dwaze Galaten, wie heeft u betoverd om de waarheid niet te gehoorzamen; u voor wie Jezus Christus eerder voor ogen is geschilderd alsof Hij onder u gekruisigd was? (...) Hebt u tevergeefs zoveel geleden? Als het toch eens tevergeefs was!

(Gal. 3:1,4, HSV) ▶

En als Paulus nou eens niet aan de Galaten en niet aan je hele gemeente schrijft, **maar aan jou, wat zou hij dan moeten schrijven?**

Hoe luister je naar de preek? Valt het je nog op dat de dominee elke zondag aan het begin van zijn preken de gemeente aanspreekt? “Gemeente ...”, of: “Gemeente van onze Heere Jezus Christus ...” Misschien hoor je dat niet eens meer. Als het lied na de Schriftlezing gezongen is en de dominee een slok water heeft genomen, is voor veel mensen het moment gekomen dat ze even kunnen verzitten, een pepermuntje door kunnen geven, of – afhankelijk van de predikant – kunnen beginnen met een klein of minder klein dutje.

Wakker schudden

Stel nou dat de dominee zijn preek zou beginnen met (bijvoorbeeld): “O dwaze Drenthen.” Dan zou je pepermuntje bijna van schrik uit je mond vliegen. Het kan nog sterker: Paulus spreekt de Galaten aan op het stereotype over hen dat destijds heerste. Dat zou dus betekenen dat een dominee in Drenthe zou beginnen met: “O stelletje domme boeren”; in Friesland met “O stelletje eigenwijze Friezen”; in Groningen met “O stelletje stugge Groningers” en ga zo maar door. Dan durf je niet eens meer in slaap te vallen.

Paulus wil op die manier de Galaten eens goed wakker schudden voor wat hij te zeggen heeft. “Iedereen zegt dat jullie dom zijn, maar dat willen jullie toch niet zijn! Kom dan tot bezinning!” Dat woord voor ‘dwaas’ slaat hier niet op een gebrek aan kennis, maar op een gebrek aan gezond gebruik van die kennis. Eigenlijk noemt Paulus ze dus niet alleen dom, maar ook nog eens lui. “O dwaze, luie Galaten.”

Stel dat hij dat zou doen in de gemeente waar jij kerkt? Wat zou hij dan zeggen? En hoe zou dat vallen?

Waakzaam

Het is een wanhoopskreet van Paulus. Hij wil de Galaten nu toch echt eens bereiken. Ze zijn tot geloof gekomen, maar zijn daarin verslapt; ze zijn niet gebleven bij de waarheid van het evangelie, maar hebben zich laten betoveren. Daarom schrijft hij niet meer, zoals hij in Galaten 1:2 nog wel deed, “(...) gemeenten van Galatië: genade zij u en vrede (...)”, maar “O dwaze Galaten”. Waarom hebben jullie je verstand niet gebruikt? Waarom zijn jullie niet waakzaam gebleven? Vrees dat je niet vandaag staat en morgen valt. Er blijven zoveel fouten in je over.

Je hart is zo arglistig, zegt de Schrift, verderfelijk, wie kan het kennen? Dat betekent: een hart gevuld met fraude, met oplichting, met leugen. Een doortrapt hart, je hebt het achter de ellebogen. Herken je dat?

O arglistige Galaten! Het is een mens sinds Adam eigen. Je hart is zo bereid tot het gaan van eigen wegen, tot het volgen van de verleidingen van de Satan en de wereld. Je raakt zomaar van het smalle pad af. Wees waakzaam!

En als Paulus nou eens niet aan de Galaten en niet aan je hele gemeente schrijft, maar aan jou, wat zou hij dan moeten schrijven? Hoe moet Paulus jou aanspreken op de manier waarop je met het evangelie omgaat? Zó scherp, dat het eigenlijk ongemakkelijk is? Dat je er een beetje boos van wordt? Dat je eigenlijk wilt stoppen met lezen?

O jij – vul je naam maar in – hypocriet! Zaterdag in de kroeg en zondag in de kerk! O jij – arglistige! Jij bedenkt altijd maar weer wat nieuws, maar denk je ook aan Mij? O jij – onstandvastige! Meegenomen door allerlei wind van leer. Wanneer ga je werk maken van je Schriftstudie?

Hoe luister jij eigenlijk verder naar die preek, die altijd op dezelfde manier begint?

O jij – gemakzuchtige! Lauwe, hardnekkige! Jij witgeverfd graf! Moet hij het zo schrijven?

Betoverd

Paulus is scherp. Hij heeft maar één verklaring: de Galaten lijken wel betoverd. Niet letterlijk, natuurlijk. Allereerst zegt hij het zo om hun duidelijk te maken dat het werkelijk heel vreemd is wat er gebeurd is. Maar hij gebruikt juist dit woord ook om hen te laten zien dat ze onder de invloed zijn gekomen van de werken van de duisternis. Van de macht van de Satan die altijd alle mensen beweegt om het evangelie los te laten en te haten en zich over te geven aan de dingen van deze wereld – en bovendien aan dingen die echt ‘tovenarij’ heten en die een kind van God met geen lange stok moet willen aanraken.

Ze zijn bedrogen, wil Paulus zeggen, met valse en goddeloze inzichten, die ze voor waar en vroom houden. Ze houden de duisternis voor het licht van het evangelie en de dwaling voor de waarheid van het evangelie. En ze lijken wel voor geen rede vatbaar. Helemaal betoverd.

Er waren namelijk mensen die tegen hen hadden gezegd dat die genade van God allemaal wel mooi was, en dat het daar ook wel mee begon, maar dat ze het toch echt zelf af moesten maken. De Geest is begonnen, maar het vlees moet het perfect maken. Toch nog een beetje de wet. Toch nog een beetje de eigen werken. Jij moet het doen. Het ligt aan jou. Jij moet God vasthouden. Jij moet goed leven.

Gepredikt

En dat terwijl Jezus Christus hun voor ogen is geschilderd! Ze hebben de prediking gehoord, week na week, en toch hebben ze het losgelaten. “Zijn bloed drupte op hen in de verkondiging van het evangelie”, schrijft Calvijn. Dat bloed, dat nutteloos is als het niet het één en al is! En toch houden ze er niet aan vast.

Hoe luister jij eigenlijk verder naar die preek, die altijd op dezelfde manier begint? Komt die op je af als verkondiging van het evangelie, als druipend met het bloed van Christus, als Gods levende Woord? Of als leuk praatje waar je alleen wat mee hoeft als het je bevalt?

Geleden

De Galaten hebben in die prediking van het evangelie rijke zegen ontvangen. Er waren zelfs de werkingen van de Heilige Geest, die in de eerste tijd van de kerk vaak meekwamen met de verkondiging van het evangelie om de echtheid daarvan aan te duiden. Er waren al die andere rijke gaven van God. En daarmee zegt Paulus het ook precies: van God. Daar hadden de Galaten niets voor gedaan. Zij waren passief. Zij mochten het uit genade ontvangen. Zij mochten het door genade ervaren. Zij hebben het, schrijft Paulus, geléden.

Hij gebruikt daarvoor hetzelfde woord als gebruikt wordt voor het lijden van Christus. Nou, Galaten, was dat zo? Was het lijden geblazen? Nee toch?! En hebben jullie dat bovendien dan nog tevergeefs, dat wil zeggen, zonder

wezenlijk nut, ondervonden en ervaren? Kennelijk is dat zo, want jullie maken er geen gebruik van. Op dit moment leidt het jullie niet tot levend geloof. Jullie mochten toch ervaren dat het goed is om de HEERE te dienen? Veel van mijn catechisanten zouden waarschijnlijk zeggen: “Ja, we lijden wel echt hoor, in de kerk en op de catechisatie. Harde banken en een lange zit.” Maar uiteindelijk menen ze dat natuurlijk niet echt. Er zal frisse tegenzin zijn, maar echt lijden? Dat dacht ik niet. Zo bedoelt Paulus het ook.

De HEERE heeft zoveel werk aan je besteed. Zo overvloedig zijn genade uitgestort. Zal het nu voor niets zijn geweest? Gebruik je verstand, Galaten! Keer terug naar Hem, naar zijn Woord, naar zijn dienst, en wees waakzaam. Keer je af van je eigen zonde, strijd tegen de Satan en de wereld en je eigen verdorven hart, en dien Hem die bij machte is alles te voltooien wat Hij zelf begonnen is. In die weg worden stenen nakomelingen van Abraham.

Niet uit eigen werken, maar uit genade. Niet uit het vlees, maar uit de Geest. Niet uit de wet, maar uit het evangelie. Ook al strompel je achter Christus aan, probeer niet te rennen op de schoenen van je eigen gerechtigheid. Daarmee is het niet begonnen, daarmee kan en zal het niet eindigen. Dan is alles tevergeefs geweest. Wees nu niet dwaas, maar rijk in Hem die de wijsheid en de kracht van God is: Jezus Christus. ■

Ds. F.J. Bakker is predikant van de GKv op Urk.

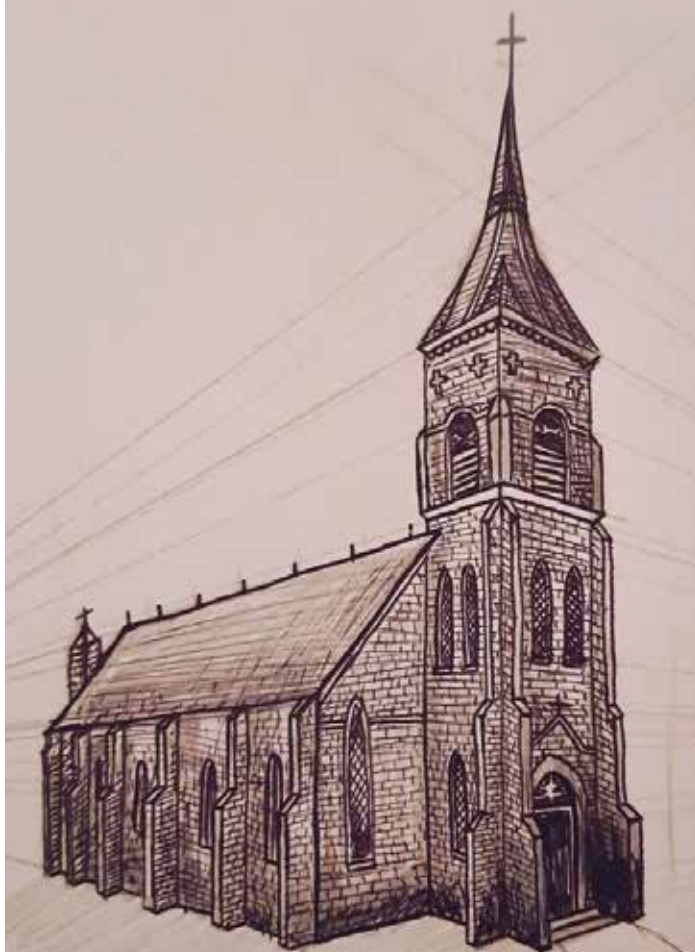
Uit verlies winst: toekomst voor de kerk

Allerlei typeringen zijn voorbijgekomen: 'CGK houden elkaar in de houdgreep', 'CGK staan na afwijzing toekomstplan met lege handen', 'De CGK staan in brand', 'De CGK zijn failliet'. Ze geven allemaal uiting aan de impasse waarin het kerkverband van de CGK verkeert en die heeft geleid tot de voortijdige sluiting van de generale synode. Het kerkelijk samenleven gaat zo niet meer.*

Impasse

De synode is vastgelopen en er is geen uitweg meer gevonden voor een gemeenschappelijke toekomst van de kerken. Deze werkelijkheid doet overduidelijk pijn op de synode en bij allen die kerkelijk betrokken zijn. Wie leeft bij de roeping tot eenheid van de kerk (Ef. 4:1-16) en bij de belijdenis van artikel 28 NGB om zich te voegen bij de kerk en zich met haar te verenigen, kan slechts vervuld worden met verdriet en schaamte als dat niet langer mogelijk blijkt te zijn doordat de pluraliteit aan opvattingen en gedragingen de kerkelijke eenheid verdringt.

Deze nieuwe realiteit vraagt daarna echter ook om niet te verstarren, nog minder om te verharden, maar om een geestelijk

keerpunt. Hoe kan de *verlegenheid* worden omgebogen in een *gelegenheid* om tot een nieuw kerkelijk perspectief te komen in het licht van de Bijbel, belijdenis en kerkorde? Daaraan wil dit artikel graag een bijdrage leveren.¹

Man, vrouw en ambt

Het is al dertig jaar geleden dat de vraag over 'de vrouw in het ambt' op de CGK-synode aan de orde kwam. Dat leidde in 1998 tot de uitspraak dat het Schriftuurlijk verantwoord is dat het gezaghebbend leiding geven in de ambten in de gemeenten aan de man en niet aan de vrouw toekomt. Na allerlei ontwikkelingen in de tussentijdse jaren kwam de synode 2019-2022 tot een drieluik over (A) *kerk-zijn*, (B) *vrouw en ambt* en (C) *de kerkelijke weg*. Met betrekking tot *vrouw en ambt* sprak de synode in de lijn van 1998 uit:

dat zij luisterend naar de Schriften, met het op dit moment geschonken inzicht het meest gehoorzaam is aan het Woord van God met de overtuiging dat man en vrouw in de gemeente een eigen roeping hebben en dat het voorgaan en geestelijk leidinggeven aan de gemeente alleen aan bekwame broeders toekomt.

De synode wees er daarbij op dat het naast de uitleg van expliciete teksten ook gaat om de doorgaande lijn in de Bijbel over de eigen positie van man en vrouw. Hierbij is naast het *Schriftverstaan* ook het *Schriftgezag* in geding en de wijze van kerk-zijn. Daarom acht de synode het "van principiële gewicht dat wij over dit onderwerp als kerken samen besluiten."

Kerk-zijn

Tijdens de synode 2019-2022, midden in coronatijd, is de commissie kerk-zijn ingesteld vanwege de diepe tegenstellingen in en tussen de kerken. De commissie bracht in 2020 haar rapport uit: '*Zoek eerst het Koninkrijk van God*' – een weg terug uit de impasse.² Hierin worden fundamentele dingen gezegd over het wezen van de kerk op basis van wat wij geloven en belijden: één heilige, katholieke en apostolische kerk. Ook bespreekt het rapport de plaats en betekenis van het kerkverband. Het lichaam van de kerk is niet alleen een plaatselijk lichaam, maar ook bovenplaatselijk. Het kan niet zo zijn dat het gebed om eenheid uit Johannes 17:21 wel slaat op *interkerkelijk* contact, maar niet op *intern-kerkelijk* contact.

Het kerkverband rust op de eenheid in de leer zoals die in de gereformeerde belijdenisgeschriften is vastgelegd. Als die eenheid ontbreekt, is het denkbaar dat de grenzen van het kerkverband zijn bereikt, zo schrijft het rapport.

Hoe kan de verlegenheid worden omgebogen in een gelegenheid om tot een nieuw kerkelijk perspectief te komen in het licht van de Bijbel, belijdenis en kerkorde?

In deze lijn veroordeelde de synode bij de besluiten over *kerk-zijn* en *de kerkelijke weg* het plaatselijk voorbijgaan aan landelijke besluiten die zijn genomen met een beroep op Schrift en belijdenis. De synode noemde dit *censurabel* en deed een dringend appel op alle kerken om zich te houden aan de synodebesluiten. Een plaatselijke kerk maakt het moeilijk, zo niet onmogelijk haar plaats in het kerkverband te houden als zij zich niet voegt naar de beslissingen van meerdere vergaderingen op punten die door de kerken gezamenlijk als principiële geduid worden. Kerkelijke eenheid gaat niet samen met volhardend afwijzen van geldende kerkelijke besluiten.

Convent

Op 20 april 2024 vond een 'convent' plaats voor alle christelijke gereformeerde kerken. Dit was bedoeld als een dag van geza-

* Dit artikel moest worden afgesloten op 16 mei 2025, dus vóór de afsluitende synodevergadering op 3 juni 2025.

1 Dit is een sterk verkorte versie van een uitgebreider artikel dat, met broncitaten en verwijzingen, is te vinden op: www.bezinninggkv.nl

2 Rapport van de commissie kerk-zijn, '*Zoek eerst het Koninkrijk van God*' – een weg terug uit de impasse. Het rapport is in opdracht van de synode ook afzonderlijk verschenen, voorzien van een samenvatting, bij Buijten & Schipperheijn 2023.

menlijke verootmoediging en tegelijk als een 'draagkrachtmeting' hoe de kerken de toekomst van het kerkverband zien. Vooraf waren vier 'denkrichtingen' benoemd:

- A. *Kerkstelsel handhaven*: de CGK blijven bij het presbyteriaal-synodale stelsel en daarbij dienen alle kerken zich te voegen naar het kerkverband.
- B. *Kerkstelsel aanpassen*: een aanpassing naar een ander, meer congregationalistisch kerkstelsel waarin de kerken elkaar minder binden en meer autonoom zijn.
- C. *Gezamenlijk aansluiten bij een ander kerkverband*: de synode dient zo mogelijk de kerken als geheel in te brengen bij een ander kerkverband.
- D. *Kerkverband ontvlechten*: in gezamenlijkheid zorgvuldig afbouwen en overdragen waarvoor we als kerken samen verantwoordelijkheid dragen.

Het grootste deel (121 kerken of 78%) opteerde voor A: handhaving en naleving van het gereformeerde kerkstelsel. De rest (32 kerken of 20%) koos B: aanpassing van het kerkstelsel naar meer plaatselijke autonomie. Dat sluit – niet toevallig – aan bij de ruim 30 kerken die de ambten hebben opengesteld voor vrouwen. Het is opmerkelijk dat deze primaire uitkomst na het convent niet duidelijk is gehoord.

Wat na het convent vooral viel te beluisteren, is dat een 'overweldigende meerderheid' (98%) van de kerken samen wil blijven. Die duiding berust op een optelling van de opties A en B. Maar dat is een optelling van appels en peren. Optie A is immers neergezet als de terugkeer naar de gezamenlijke kerkelijke orde, optie B als de overgang naar een structuur met meer plaatselijke autonomie. Het samentellen van A en B lijkt dan ook op *framing*, misplaatste beeldvorming. Want opties A en B sluiten elkaar juist uit.

Wil je een conclusie trekken, dan is het dat 121 kerken of 78% aangeven dat zij kiezen voor een gereformeerd kerkverband waarin de synodebesluiten worden nageleefd.

Synode 2024-2025

Tegen de besluiten uit 2022 over *Vrouw en ambt* zijn veel revisieverzoeken ingediend. De synodecommissie heeft deze uitvoerig onderzocht en besproken. Ook hier kwam de verdeeldheid weer tevoorschijn in een meerderheidsrapport en minderheidsrapport. De synode heeft in de lijn van de meerderheid de revisieverzoeken afgewezen (januari 2025).

Daarna is uitvoerig gesproken over de toekomst van het kerkverband. De commissie hiervoor kwam met een bijzonder voorstel om naast de gewone classes tijdelijke extra classes (*interim-classes*) in te stellen voor kerken die afwijken van de synodebesluiten. Zij kregen daarmee een eigen plaats toegekend. Dit was bedoeld als noodgreep. Uiteindelijk zou moeten

Het gaat allereerst over de Schrift. Er zijn fundamentele verschillen van inzicht en opvatting over de omgang met de Bijbel

blijken of men elkaar nog weer zou kunnen vinden of niet. Bij de bespreking bleek dat het voorstel niet voldoende gedragen werd, waarna de commissie het voorstel heeft teruggenomen (januari 2025).

Nadien kwam nog het voorstel om het hele kerkverband te verdelen in twee 'afdelingen', een *model met A- en B-kerken*. Afdeling A zou zijn voor kerken die zich willen houden aan de Bijbel, belijdenis en kerkorde en aan de synodale bepalingen. Afdeling B zou bestaan uit kerken waar plaatselijke afwijkingen voorkomen ten aanzien van de kerkorde en de synodale bepalingen. Dit voorstel is verworpen (maart 2025).

Toen er geen haalbaar voorstel voor de toekomst van het kerkverband meer over was, is de synode voorwaardelijk gesloten. Er kan alleen nog verder gegaan worden als de afwijkende kerken terugkeren naar de geldende synodebesluiten. Zo niet, vindt op 3 juni 2025 de sluiting plaats.³

Bestaanscrisis

Waarom loopt dit zo hoog op? Of beter: waarom gaat het zo diep? Het is logisch dat deze vraag wordt gesteld. En ook terecht, gezien de uitzonderlijke noodgrepen die zijn voorgesteld. Immers, sinds wanneer kent een gereformeerd kerkverband 'dubbele classes' of zelfs twee complete 'afdelingen'? Als je de terugblik beziet, dringt de aard van de crisis zich aan je

op. Het gaat in heel de kerkelijke moeite in essentie over twee dingen: over de Bijbel en over de kerk. Dan heb je het inderdaad over het wezen van kerk-zijn, de crux van haar bestaan. De crisis gaat over de grondslagen en gaat daarom zo diep.

Het Woord in geding

Het gaat allereerst over de Schrift. Niet iedereen wil dat zo benoemen, maar velen voelen het wel degelijk aan: er zijn fundamentele verschillen van inzicht en opvatting over de omgang met de Bijbel. Dat niet altijd en overal iedere Bijbeltekst hetzelfde wordt uitgelegd, is van alle tijden. Er is soms verschil van exegese mogelijk. Dat is een zaak van *Schriftverstaan*. Maar het wordt anders als bij de Schriftuitleg zaken aan de Bijbel worden 'toegedaan of afgedaan'.⁴ Dan worden de grenzen van het Schriftverstaan overschreden en wordt het een kwestie van *Schriftgezag*. Dan raak je aan de Bijbel zelf.

Het is hier niet de plaats om dat inhoudelijk te behandelen. Maar het valt in alle eerlijkheid niet te ontkennen dat bij het thema van man, vrouw en ambten in de kerk niet alleen de concrete uitleg van Schriftgegevens, maar ook de gereformeerde Schriftbeschouwing als zodanig in geding is. Dan gaat het om zaken zoals: de invloed van de cultuur in de Bijbel, de scheppingsorde en Paulus' latere beroep daarop, geestelijk leidinggeven en de betekenis van zwijgteksten, het concrete gezag van de Bijbel als Gods Woord ook in onze tijd, plurale Bijbeluitleg en postmoderne waarheidsopvattingen, en dergelijke.

De kerk in geding

Daarnaast is er ook een diepe vertrouwensbreuk gecreëerd doordat kerken en ambtsdragers zich willens en wetens niet meer conformeren aan de synodebesluiten en een eigen independentistische koers zijn gaan varen. Het op ruime schaal bewust niet-naleven van kerkelijke besluiten is een omslagpunt in het kerkelijk bestaan. Het zet de zaken op scherp. Dit is een vorm van *schisma*, het opzettelijk verbreken van de kerkelijke eenheid. Een kerk gaat stuk.

Dit raakt allereerst de eigenschappen van de kerk: het breekt haar geestelijke eenheid op en tast de onderlinge vrede aan. De controverse over de roeping tot de ambten in Bijbels perspectief wordt tot een breukvlak als ieder gaat doen wat goed is in eigen ogen. Temeer omdat het over de ambten in de kerk, het geestelijk leiding geven aan de gemeente gaat. Die geestelijke leiding betreft direct de verkondiging van het Woord, de bediening van de sacramenten en de uitoefening van de kerkelijke tucht, de drie kenmerken van de echte kerk (art. 29 NGB).

Dit raakt in de tweede plaats ook de afgesproken en aanvaarde kerkelijke orde. "God is niet een God van wanorde, maar van vrede. Zo is het in alle gemeenten van de heiligen." (1 Kor. 14:33). Elk commentaar bij de kerkorde verwijst steevast naar deze basisregel. Daarom kennen de kerken in het kerkverband van meet af aan een elementaire regeling voor hun besluitvorming en de gebondenheid aan genomen besluiten (art. 31 KO). Eigenmachtig handelen in strijd daarmee is funest. Kerken en ambtsdragers die hun trouwbeloften schenden, plegen echt onrecht. Het werkt, actueel gezegd, als een explosief dat het kerkverband uiteenrukt en vernielt.

Hoezo crisis?

Natuurlijk zijn er de ontkeners die willen staande houden dat er eigenlijk niet zoveel aan de hand is. Crisis? Het *plaatselijk* kerkelijk leven gaat toch gewoon door? En we mogen toch wel wat verschillen over de betekenis van de Bijbel? We zijn toch niet met elkaar getrouwd? En wie zegt trouwens dat jij gelijk hebt? Deze positiebepaling bewijst juist het bestaan van het probleem. Alleen wie de plaatselijke kerken los ziet van het kerkverband, kan zo denken. En wie een plurale Bijbelvisie hanteert, komt hierbij uit. Ieder zijn eigen waarheid. En verder graag concentratie op het goede leven in de eigen gemeente.

Er zijn er ook die de crisis *geestelijk* willen ontkennen. Van de preekstoel hoor je dan dat we één zijn in Christus. En dat je je niets wijs moet laten maken door groepen en standpunten. Hoezo 'standpunten' in de kerk? Het gaat slechts om één cruciaal ding: Christus en die gekruisigd. We moeten allemaal op de knieën. In deze boodschap zit natuurlijk veel waars, maar schuilt tegelijk een vals dilemma: want de eenheid in Christus is wel een eenheid in het ware geloof door zijn Geest en Woord (Zondag 21 HC), een eenheid waarbij je niet alleen opziet naar het kruis maar je ook daadwerkelijk *buigt* onder het juk van Christus en je houdt aan zijn geopenbaarde Woord (art. 7 NGB). Wie een losse Christus verkondigt zonder zijn Woord en kerk, dient de Bijbelse eenheid in waarheid niet.

Een derde variant is de houding van het kunstmatig *positief denken* dat ondanks alles de harmonie en vrede benadrukt. We hebben zoveel méér wat ons verbindt dan wat ons scheidt. Bovendien: als het over verschilpunten gaat, komen we er samen toch niet uit. Laten we ons daarom vooral richten op tolerantie en de strijd in de kerk ontwijken. Alsjeblieft geen crisis-denken. Er is al strijd genoeg.

3 Bij het afsluiten van dit artikel zijn er geen aanwijzingen voor een wederkeer.

4 Vgl. art 7 NGB en het daar aangehaalde Deut. 12:32.

Alle varianten kunnen de bestaanscrisis evenwel niet langer maskeren. Hoeveel goeds de commissie kerk-zijn ook heeft opgemerkt over het wezen van de kerk en het kerkverband, uiteindelijk komt het niet alleen op woorden, maar ook op de daden aan. Woorden gaan zelfs veel van hun geloofwaardigheid verliezen als zij niet in de kerkelijke praktijk worden geëffectueerd. De brief van Jacobus wijst onmiskenbaar op de samenhang tussen geloven en doen. Daar roept ook het eindbesluit van de synode op 28 maart 2025 toe op: het is nu de tijd voor wederkeer binnen de bedding van genomen synodebesluiten.

Kerk-zijn volgens de belijdenis

De terugblik over de afgelegde kerkelijke weg leert nog iets. Wie de rapporten en besluiten van synodes overziet, stuit op een onuitgesproken aanname, een niet gestelde vraag. Er heerst een als vanzelfsprekende stilte over het bestáán van de kerk. Het gaat steeds over kerk-zijn. Natuurlijk, wij *geloven* één heilige, katholieke en apostolische kerk, maar: de CGK *zijn* dat ook. Geen twijfel daarover. En daarom ook geen woord daarover. Wij zijn de kerk des Heeren. De kerken mogen het zegel dragen van de brandende braamstruik uit Ex. 3:2: 'En toch niet verteerd.'⁵

Het vuur blijft branden was ooit de – net zo goed bedoelde – titel van een vrijgemaakte herdenkingsbundel.⁶ Maar wat is er van de GKv geworden? De interne kritiek op het vermeende klimaat van het absolute heeft eerst het verleden besmet verklaard, en heeft daarna haar eigen gezicht gekregen in een klimaat van postmodern defaitisme. De vlam is gedoofd en het vuur gaat uit. Zo kan het gaan.

Het Bijbelboek Openbaring, ook vol van vuur, leert dat de kandelaar kan worden weggenomen (Op. 2:5). Het oordeel begint bij het huis van God (1 Petr. 4:17, NGB). De kerk kan in de crisis komen. Kerk-zijn is nooit onaangevochten. Helaas kan de kerk door menselijk toedoen in verval raken. En dus moet de te lang niet gestelde *kerkvraag* nu ook in de CGK wel aan de orde komen: tot wanneer ben je nog kerk?

Het is de eigen belijdenis van de kerk die daarop antwoord geeft. Zij leert het oude onderscheid tussen de 'ware' kerk en 'valse' kerk (art. 29 NGB). Bij jongere generaties zijn die twee woorden vrijwel onbekend. Zij hebben ze niet meer gehoord. Want voor ouderen zijn ze vaak onaangenaam, soms (bijna) traumatisch. Ware en valse kerk? Hoe durf je dat nu nog te

noemen. Toch hebben ze hun betekenis niet verloren. Ze zijn richtinggevend. De belijdenis vraagt zelfs van ons "nauwgezet en met grote zorgvuldigheid te onderscheiden welke de ware kerk is".

Alleen de kerk die zich daadwerkelijk wil houden aan de kenmerken die de belijdenis noemt, heeft bestaansrecht en is een echte, wettige, veilige kerkvergadering van gelovigen

Je moet willen horen bij de kerk die zich daadwerkelijk wil houden aan de kenmerken die de belijdenis noemt. Alleen die kerk heeft bestaansrecht en is een echte, wettige, veilige kerkvergadering van gelovigen. Je moet je daarentegen afzonderen van de kerk die die kenmerken veronachtzaamt, die zich (nog) wel kerk noemt maar 'aan zichzelf en haar verordeningen meer gezag toeschrijft dan aan Gods Woord' en die 'zich niet aan het juk van Christus wil onderwerpen' (art. 29 NGB). Dat is helaas een onechte, valse kerk, een *fake* kerk en daarmee ook een onveilige kerk geworden.

Ook voor de CGK geldt: de vanzelfsprekendheid om het hier *niet* over te hebben is voorbij. Als het Woord in geding is en de kerk in geding is, kun je de kerkvraag niet (langer) onbesproken laten. Er is een bewuste keuze nodig, met woorden en daden. Om een doodlopend spoor te verlaten, moet je terug naar de wissel.

Wissel

De synode heeft in 2022 uitgesproken dat er een doorgaande lijn in de Schriften is dat man en vrouw in de gemeente een eigen positie hebben en dat er expliciete Schriftteksten

zijn over de plaats van de vrouw in de nieuwtestamentische gemeente, waardoor er geen ruimte is voor openstelling van alle ambten voor de vrouw. Maar tegelijk kan volgens de synode ieder die op het punt van 'vrouw en ambt' een visie heeft die afwijkt van de synodale besluiten, zijn of haar plaats in de kerken voluit blijven innemen, al 'mag van hen verwacht worden dat zij zich voor de kerkelijke praktijk voegen naar de besluiten van de synode'.

Hier lijkt de wissel te liggen waar het meersporenbeleid is ingezet. De synode beroept zich enerzijds op de Schrift, maar wijkt anderzijds terug voor de consequentie om de daarvoor afwijkende opvattingen dan ook af te wijzen. Dit leert de Bijbel, maar je hoeft het er niet mee eens te zijn. Deze tweeslachtigheid doet afbreuk aan de uitgesproken Bijbelse overtuiging en vormt de opmaat voor de kerkelijke malaise. Het is nee- en toch ja-zeggen tegelijk. Dat gaat niet samen. Daar schuilt de oorzaak van de bestaanscrisis.

Slot

Het is de roeping van de kerk en zal ook haar redding zijn om het pluralisme los te laten en weer de eenheid van het ware geloof te onderhouden (Zondag 21 HC, antwoord 54). Dit geldt voor de plaatselijke kerk en voor het kerkverband op gelijke wijze. De belijdenis maakt daartussen ook geen onderscheid, laat staan een tegenstelling. Eenheid in Schriftbeschouwing is wezenlijk voor de instandhouding van kerk en kerkverband. Een huis dat tegen zichzelf verdeeld is, kan niet duurzaam bestaan (Mat.12:25). Maar voor alle gelovigen die op basis van Schrift en belijdenis bij de echte kerk willen blijven behoren, is daar alle plaats.

Hoe goed en mooi zou het zijn als zich dan ook daarbij kunnen voegen allen die op dezelfde grondslag willen staan, maar die nu nog elders verkeren: zij die nu met een bezwaard gemoed in een onveilige gemeenschap verblijven; zij die kerkelijk dakloos zijn geraakt; en zij die vanuit een andere gereformeerde kerkgemeenschap de eenheid zoeken. Opdat zij allen één zijn. Dan ontstaat er uit verlies winst. ■

5 Vgl. J.M.J. Kieviet, 'Kerkelijk zegel CGK heeft diepe betekenis', RD 8 februari 2025.

6 P. Jongeling, J.P. de Vries en J. Douma, *Het vuur blijft branden*, Kampen 1979.

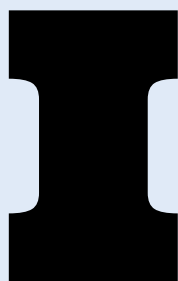
Gunning, Schleiermacher, Chantepie de la Saussaye en Valetton.

ENIGE KANTTEKENINGEN BIJ *GEESTSPRAAK*

3. Is de waarheid ethisch?

In een aantal artikelen bespreken we *Geestspraak – Hoe we de Bijbel kunnen verstaan* van dr. Henk van den Belt. Van den Belt wil met zijn pneumatologische benadering van de hermeneutiek de Bijbel vanuit een gereformeerde visie verstaan, ofwel hij wil “in het debat over de hermeneutiek de confessionele gereformeerde positie vertolken” (10). Maar houdt hij die confessionele gereformeerde positie vol?

In ons eerste artikel¹ hebben we aangegeven dat wij drie kritische kanttekeningen bij zijn boek wilden plaatsen. De eerste hebben wij behandeld in ons vorige artikel². Die betrof de keuze van Van den Belt voor het oudeerdecreationisme (315), waarbij hij zich aansluit bij de gangbare visie op de oergeschiedenis (324). Ons tweede kritiekpunt betreft zijn te snelle en te weinig doordachte overname van de theologisch zeer beladen uitdrukking: de waarheid is ethisch. In dit artikel willen we laten zien waar deze uitdrukking vandaan komt, namelijk uit de ethische theologie die opkwam in de 19^e eeuw. Wij zien vandaag in de gereformeerde gezindte een herleving van dit ethisch waarheidsbegrip. Dat doet afbreuk aan een onvoorwaarde-

lijke aanvaarding van de hele Schrift als Woord van God. Daarom denken we dat Van den Belt er beter aan had gedaan deze uitdrukking zo niet te gebruiken.

De waarheid is ‘ethisch’

Op pagina 249 schrijft Van den Belt het volgende: “De waarheid is iets om in te wandelen en naar te handelen. Bovendien draait het in de Schriften niet om algemene waarheden als van de wiskunde en de natuurkunde, maar om Christus die de Waarheid zelf is.” In aansluiting daarop stelt hij dan: “De waarheid is ethisch’ zeiden theologen in de negentiende eeuw en daarmee bedoelden zij: bevindelijk,

1 ‘Enige kanttekeningen bij *Geestspraak* 1. Introductie’, in *Nader Bekeken*, jrg. 32 nr. 2, febr. 2025, p. 58-63.

2 ‘Enige kanttekeningen bij *Geestspraak* 2. Een gevaarlijke inhaalmanoeuvre’, in *Nader Bekeken*, jrg. 32 nr. 5, mei 2025, p. 184-188.

persoonlijk, existentieel.” De theologen die Van den Belt bedoelt waren de ethische theologen. Om zijn punt te onderbouwen citeert hij allereerst, in een noot, met instemming de bekende theoloog J.H. Gunning jr. (1829-1905). Deze was een groot bewonderaar van Daniël Chantepie de la Saussaye (1818-1874), die met zijn ‘ethische’ theologie de Duitse ‘Vermittlungstheologie’ van theoloog F.D.E. Schleiermacher in ons land introduceerde. Vervolgens citeert Van den Belt, in dezelfde noot, J.J.P. Valeton (1848-1912), ook een navolger van Chantepie. Door zich aan te sluiten bij Gunning en Valeton begeeft Van den Belt zich op glad ijs. Dat geldt vooral zijn stellingname: de waarheid is ethisch.

Om dit te laten zien wenden wij ons in het bijzonder tot Chantepie, de vader van de ethische theologie. Volgens zijn fervente leerling Gunning zijn al diens opvattingen namelijk terug te brengen tot de overtuiging dat de waarheid ethisch is.³

Van het leven komen tot de leer

Een gedachte die we voortdurend bij Chantepie tegenkomen is de volgende: Van het ‘leven’ komt men tot de ‘leer’. De theologie wordt gebouwd *op het leven, op het geloof van de gemeente* en niet op de heilige Schrift. Dat was het nieuwe, het *ethische beginsel* voor de theologie. Theologie is als gevolg van

het ‘ethisch verstaan van de waarheid’ niet meer primair de vrucht van de bestudering van de Schriften, die van

Christus getuigen (Joh. 5:39), maar “de theologie is altijd eene vrucht van *het leven der gemeente*”,⁴ nader bepaald als “*het geloofsleven*” van de gemeente.⁵ En dit geloofsleven wordt in de gemeente gewerkt door de Heilige Geest.⁶

Het principium cognoscendi (kenprincipe) van de theologie is door het ethisch verstaan van de waarheid dus niet meer primair de Schrift, maar het geloofsleven van de gemeente; de leer komt op uit het geloofsleven. Wat in het hart leeft aan geloof, komt tot uiting in de systematische doordenking van de theologie. De dogmatiek is dan ook niet meer de systematische doordenking van de geopenbaarde waarheid in de Schrift (vgl. Joh. 17: 17), maar van het geloofsleven van de gemeente: “hetgeen geloofd wordt (is) de stof voor de dogmatiek”.⁷

zijn Zoon. Met ons verstand onderschrijven wij bepaalde ‘proposities’ ten aanzien van de Heiland (bijvoorbeeld dat Hij de Zoon van God is; dat Hij werkelijk gestorven is, maar ook waarlijk uit de doden is opgewekt) en *wij belijden* dat met onze mond, maar *wij geloven* dat met ons hart (vgl. Rom. 10:9-10). Het geloofsleven van de gemeente is op geen enkele manier medebepalend voor onze kennis van God en Christus. Alléén de Schrift is bepalend. Geloven is alles aanvaarden wat God ons in zijn Woord heeft geopenbaard. Eenvoudig, omdat Hij het zegt (HC v/a 21; art. 5 NGB).

Een brug tussen orthodoxie en vrijzinnigheid

Chantepie ziet de geopenbaarde waarheid in de Schrift weliswaar als ‘goddelijk’⁸, maar *niet zozeer* meer als zinnen, als woorden, als “een zeker zamenstel van waarheden, door de Schrift geleerd” (*proposities*), zoals “de kerkelijke orthodoxie”⁹ dit altijd gezien heeft. Met dit verzet tegen propositonele openbaring wilde Chantepie met

De theologie wordt gebouwd op het leven, op het geloof van de gemeente en niet op de Heilige Schrift.

Dat was het nieuwe, het ethische beginsel voor de theologie

Hier wordt een *principiële wissel* omgezet. Voor de klassiek-gereformeerde theologie is de Schrift bron en norm voor alle ware kennis van God en

zijn nieuw, ethisch beginsel voor de theologie (de leer bouwen op het leven en het geloof van de gemeente) – in de lijn van Schleiermacher – ‘*vermitteln*’

(bemiddelen), een brug slaan tussen orthodoxie en vrijzinnigheid.¹⁰ De orthodoxe theologie zegt dat de Bijbel Gods Woord is. De liberale of vrijzinnige theologie zegt dat het voornamelijk slechts een mensenwoord is. De ethische theologie gaat daartussenin zitten: Gods waarheid vinden we *in* een feilbare menselijke Bijbel. De Heilige Geest, die de gemeente leidt, bewaart haar wel bij het geloof.

Niet te benauwd voor de Schriftekritiek

Deze 'bij-het-geloof-bewarende-werking' van de Heilige Geest zorgt er volgens Chantepie voor dat we niet zo vreesachtig hoeven te zijn voor dwaling. Hij heeft daarom ook weinig moeite met de Schriftekritiek (de historische kritiek) die in zijn tijd opgang maakt. Het geloof van de gemeente kan niet door de historische kritiek worden aangetast. Daarom gelooft hij niet dat studenten theologie door de historisch-kritische Bijbelwetenschap 'om' kunnen gaan, hun 'evenwigt'-kunnen verliezen, hoe er ook aan hen 'geschud en gebogen' wordt. Integendeel zij zullen er, net als bij hem is gebeurd, alleen maar weer krachtiger uit tevoorschijn komen.¹¹

Omdat Chantepie en zijn navolgers de openbaring van God en de historische vorm waarin die ons gegeven is van elkaar onderscheiden, kunnen ze op een ontspannen manier met de historische kritiek omgaan. Het gaat immers om de vraag 'wat wij *in* den bijbel hebben'.¹² Bij velen van hen zien we dan ook dat het *formele gezag* van de Schrift (de vorm) geheel en al op de achtergrond raakt ten gunste van het *materiële gezag* (de inhoud) van de Schrift¹³, terwijl door de gerefor-

meerde theologie beide altijd werden gehandhaafd en bij elkaar gehouden.¹⁴

Niet zozeer 'geschiedschrijving', als wel 'de moraal van het verhaal'

Het ethische waarheidsbegrip heeft ook gevolgen voor hoe Chantepie tegen veel van de Bijbelse geschiedschrijving aankijkt: het gaat hem niet meer om het door de orthodoxie zo genoemde streven van 'liefde tot de waarheid'¹⁵, maar om de nieuwe 'hartstogt der werkelijkheid'.¹⁶ Dat wil zeggen: het gaat om de werkelijkheid die *achter* of *in* de woorden van de Schrift ligt.¹⁷

Wat de 'ethische waarheid' bij Chantepie uitwerkt, kunnen we bijvoorbeeld zien aan wat hij schrijft over de 'oergeschiedenis'. Hij spreekt over Genesis 3 als over:

een zinrijk en zeer oud verhaal, een verhaal ... men behoeft het nog niet als goddelijke openbaring aan te merken, om het schoon verheven, diep menskundig te vinden. Dat het zielkundig waar is, wordt ook door dezulken erkend die er geene andere waarheid in zien. (...) Gij bevroedt reeds dat ik het verhaal Genesis 3 bedoel. Daar wordt ons eene schoone en rijke natuur geschilderd in de kinderlijk-naïeve voorstelling van een hof ...¹⁸

Het gaat volgens Chantepie in Genesis 3 meer om de moraal van het verhaal (het kerygma, de boodschap), dan om daadwerkelijke geschiedenis. Het gaat er niet om of Genesis 3 echt gebeurd is, werkelijk 'historie' is, maar het gaat om de boodschap dat ieder mens geneigd is te grijpen naar

- 3 Zie J.H. Gunning jr. en P.D. Chantepie de la Saussaye Dz., *Het ethische beginsel der theologie*, Noordhoff, Groningen, 1877, 7.
- 4 *Het wezen der theologie. Brief aan den hoogleeraar P. Hofstede de Groot*, in *Verzamelde Werk. Een keuze uit het werk van Daniël Chantepie de la Saussaye* (afgekort: V.W.), Zoetermeer, 2003, deel 3, 165. (Cursivering van ons.)
- 5 *De gebondenheid en de vrijheid der Theologische Wetenschap. Twee voorlezingsen tot opening van zijn theologische lessen aan de Hoogeschool te Groningen*, in V.W., deel 3, 559.
- 6 *Het wezen der theologie*, in V.W., deel 3, 169.
- 7 'Domatische aantekeningen', in *Protestantische Bijdragen*, 5, 1874, in V.W., deel 3, 613.
- 8 *De godsdienstige bewegingen van dezen tijd in haren oorsprong geschetst. Vier voorlezingsen*, 1863, in V.W., deel 2, 502.
- 9 *Idem*, 553.
- 10 Het was dus niet zo dat de ethische theologie de Schrift wilde verbinden aan de eigen tijd, zoals dr. Wim Dekker van de I.Z.B beweert. Zie noot 13 van ons 1e artikel. De opzet van de ethische theologie was om op een bepaalde manier de orthodoxe leer veilig te stellen, maar met ruime aanvaarding van de Schriftekritiek.
- 11 *Leven en Rigting. Vier voorlezingsen over godsdienstige vraagstukken van dezen tijd*, Rotterdam, 1865, in V.W., deel 3, 51.
- 12 *Idem*.
- 13 Zie voor een uitstekend beknopt overzicht wat betreft het bij elkaar houden van het *formeel* en *materieel* Schriftgezag: P. de Vries, *Het onfeilbare Woord*, De Groot Goudriaan, Kampen, 1991, 119-120. Een uitgebreide, gedegen studie hierover is de dissertatie van F.W. Buytendach, *Aspekte van die vorm/inhoud-problematiek met betrekking tot die organiese Skrifinspirasie in die nuwere gereformeerde teologie in Nederland*, Ton Bolland, Amsterdam, 1972.
- 14 Wat H. Bavinck telkens in zijn Schriftleer beklemtoont. F.W. Buytendach, *a.w.*, toont dit overtuigend aan.
- 15 *Leven en Rigting*, in V.W., deel 3, 35.
- 16 *Idem*, 36.
- 17 Dit is onze samenvatting van zijn gedachten in *Leven en Rigting*, in V.W., deel 3, 35-37.
- 18 *Idem*, 33.

‘de verboden vrucht’.

Geen klare wijn

Ethische theologen schonken geen klare wijn als het gaat over het Schriftgezag.

Het heeft ons dan ook verbaasd dat Van den Belt zo kritiekloos de terminologie van de ethische theologie overneemt en zich bij de inhoud ervan tot op zekere hoogte aansluit door met hen te stellen: de waarheid is ethisch. De waarheid valt dan niet meer samen met wat er in de Schrift staat (aan proposities), maar met wat de gelovige gemeente in de Schrift als waarheid herkent. Deze subjectivistische kant zal Van den Belt niet op willen. Hij legt juist veel nadruk op de aanvaarding van de tekst van de Schrift zoals die ons gegeven is. Daarbij vraagt hij zich wel af hoe teksten gelezen willen worden. De voorstellen die hij daarbij doet, roepen bij ons wel vragen op en verdienen verdere bespreking.¹⁹ Maar uit het feit dat hij de Schrift wil ontvangen zoals deze zich geeft, blijkt dat hij niet mee wil gaan in een scheiding tussen materieel en formeel Schriftgezag. Precies daarom is het verwarrend als hij zich toch beroept op het ethisch waarheidsbegrip, wat juist wel leidt tot deze scheiding.

Luisteren naar Bavinck

Regelmatig beroept Van den Belt zich in zijn boek op Herman Bavinck. In ons vorige artikel hebben we kanttekeningen geplaatst bij zijn gebruik van Bavinck met betrekking tot de algemene openbaring. Wij denken dat Bavincks stem, juist als het gaat om

zijn kritiek op de ethische theologie, het waard is om te blijven verwerken in onze gereformeerde theologiebeoefening en daar onze winst mee te doen. Helemaal gezien het feit dat het ethische denken zich meer en meer nestelt in de kerken die zich nog steeds scharen achter het gereformeerd belijden (de gereformeerde gezindte). Men zie hiervoor *Klare Wijn* (1967)²⁰, *God met ons* (1980)²¹, *Christelijke Dogmatiek* (2012)²² en *Gereformeerde hermeneutiek vandaag* (2017)²³.

Ons grote kritiekpunt is dat Van den Belt met zijn poneren van de propositie ‘de waarheid is ethisch’ zijn lezers aanleiding geeft te denken dat de ethische theologen het Bijbelse waarheidsbegrip adequaat hebben vertolkt. Maar dat is niet het geval. ‘Waarheid’ betrekken zij bijna uitsluitend op de Persoon van Christus en bewust *niet* op de Schrift en de christelijke leer. Het is Bavinck geweest die op dit punt de ethischen deskundig heeft bestreden.²⁴ Als de waarheid niet verbonden wordt met de Schrift zelf of de leer (de proposities) van de Schrift, dan is dat volgens Bavinck een directe aantasting van het Schriftgezag.

In ons vierde en laatste artikel gaan wij in op de ‘inerrancy’-beweging en op wat Van den Belt daarover schrijft. Hoe duidt deze beweging de ‘onfeilbaarheid’ van de Schrift: als ‘foutloos’ of ... anderszins? ■

19 Van den Belt, *Geestspraak*, 317-324.

20 *Klare wijn. Rekening over geschiedenis, geheim en gezag van de Bijbel*, Aangereikt door de Generale synode der Nederlandse Hervormde Kerk, Den Haag, 1967. C. Trimp laat in zijn *Betwist Schriftgezag, een bundel opstellen over de autoriteit van de bijbel*, Groningen 1970, zien hoe de klassiek-gereformeerde Schriftvisie telkens weer onder vuur ligt. En dat niet alleen van de kant van de ethischen. Zie daarvoor in deze bundel zijn instructieve artikel ‘Bavinck en de ‘Ethischen’. Over de invloed van de ethische Schriftopvatting zegt hij o.a.: “Ter illustratie denken wij aan ‘Klare Wijn’, met zijn ethische schering en barthiaanse inslag” (96).

21 Wij geven J. Kamphuis gelijk, wanneer hij stelt in zijn *Eb en vloed*, Kampen, 1985, 29: “Vandaag zien we een herleving van het ethische denken in de relationele waarheidsconceptie, zoals die te zien is in ‘God met ons’.”

22 Zoals H. van den Belt destijds zelf stelde in het RD van 29-11-2012, 13: De ‘Christelijke Dogmatiek’ [van Van den Brink en Van der Kooij] staat “dichter bij de oude ‘ethische’ visie op de Schrift, dan bij de leer van de woordelijke inspiratie. Er is eigenlijk wel behoefte aan meer ‘hermeneutische’ bezinning op deze brede en stille verschuiving.”

23 A. L.Th. de Bruijne ziet in deze bundel (Barneveld, 2017, 28) de klassiek-gereformeerde Schriftbeschouwing – nog vastgehouden in de “door K. Schilder gestempelde Kamper traditie” als een “onhermeneutisch isolement van Bijbel en bijbelgebruik.” In deze bundel worden allerlei wissels omgezet in de richting van de ethische theologie. Zie onze artikelen hierover in *De Waarheidsvriend* van 4 en 11 januari 2018.

24 In *De theologie van prof. Dr. Daniel Chantepie de la Saussaye, Bijdrage tot de kennis der ethische theologie*, Leiden, 1884 evalueert Bavinck de theologie van Chantepie als volgt: “Hoeveel er dan ook van De la Saussaye te leeren valt (...) zijne Theologie kan de onze niet zijn.” Want het komt Bavinck voor dat “in deze Theologie de waarborg ontbreekt, dat zij de waarheid behoudt, gelijk God ze ons gaf in zijn Woord” (95).

GOEDKOOP IS DUURKOOP

**De hele nacht
hadden ze in taxi's en
tuktuks rondgereden
om de plek van die
goedkope overnachting
terug te vinden**

Tijdens onze reizen naar Indonesië verbleven mijn vrouw en ik regelmatig een paar nachten in de hoofdstad Jakarta, in het gastenhuis van de Indonesische Raad van Kerken. Dat gastenhuis was eigenlijk een grote villa met een aantal eenvoudige kamers. De bediening was vriendelijk en het was er altijd schoon. 's Morgens kon je heerlijk ontbijten en 's avonds kon je op het buitenterras, onder het genot van een koel biertje, kennismaken met de andere gasten. Dat waren praktisch altijd mensen die in dienst waren van internationale zendingsorganisaties. Bij Nederlanders was dit gastenhuis geliefd omdat je er regelmatig bekenden tegenkwam die waren uitgezonden door diverse Nederlandse kerken.

We zaten na een drukke dag ontspannen te genieten op het terras. Voor de ingang stopte een taxi en daar kwam een bezweet echtpaar uitrollen met de nodige tassen en koffers. De geluidsdemping van hun stemmen werkte niet optimaal en dus hoorden we moeiteloos dat het Nederlanders waren. Hun outfit deed niet direct vermoeden dat ook zij op 'zendingsreis' waren, maar van Paulus mag je mensen niet op hun uiterlijk beoordelen. Ze checkten in bij de balie en werden naar hun kamer gebracht. We konden ons goed voorstellen dat ze zich daar even heerlijk zouden oprispen en dan op hun bed neerploffen. Dat laatste hadden we bij het verkeerde eind. In korte broeken en met een felgekleurd Hawaïshirt stonden ze binnen een half uur weer op de stoep voor het gastenhuis een badjaj (driewiel tuktuk) aan te houden. "Lekker goedkoop," riepen ze naar ons. "We gaan even de stad verkennen. Bewaar een biertje voor ons!" We staken onze duim op. Het waren per slot van rekening landgenoten.

Ze waren nog niet de hoek om of de keurige gastvrouw kwam naar ons toe

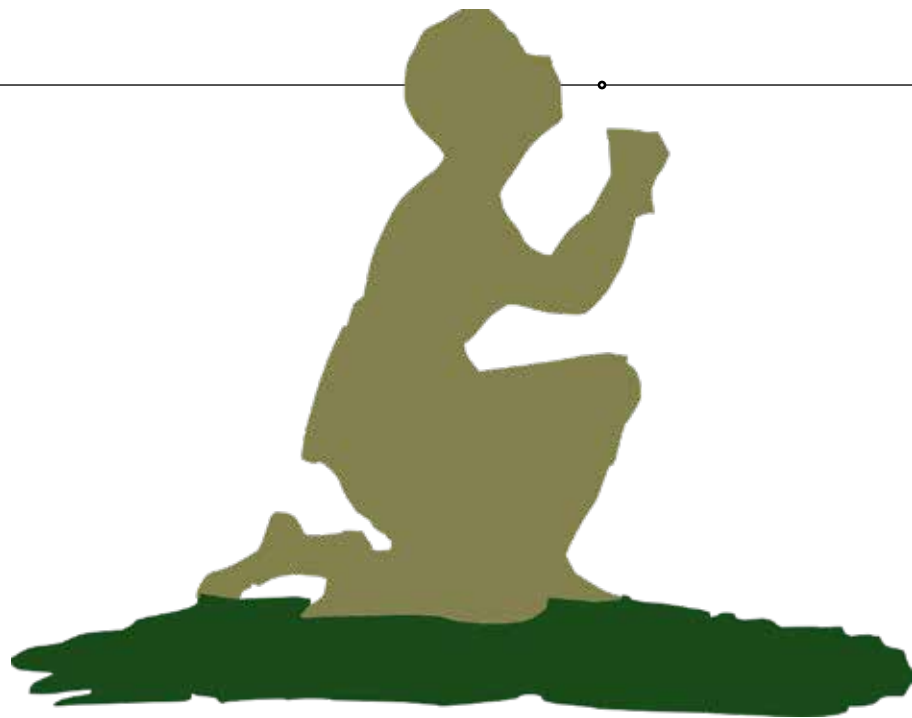
met het gastenboek in haar hand. Ze wees op de laatste kolom waar je als gast het kerkgenootschap waar je lid van was moest noteren. Ze vroeg: "Kennen jullie deze kerk in Nederland?" We keken eens goed en daar stond, achter de naam van het vrolijke echtpaar, in een wat kriebelig handschrift: 'fijn grevermeerd'. We hadden enige moeite ons lachen in te houden, maar zeiden dat het waarschijnlijk ging om een heel zware gereformeerde kerk in Nederland. Nu, dat was voor onze gastvrouw voldoende geruststelling.

Wij namen nog een biertje en concludeerden dat dit vakantievierende echtpaar waarschijnlijk door iemand getipt was dat je bij die 'christenen' wel een goedkope overnachting kon scoren. We voelden ons echter niet geroepen om hen er alsnog bij te lappen. Dat zou het imago van christenen zeker niet ten goede komen. Om half elf zochten we ons bed op.

De volgende morgen strompelde het echtpaar tijdens het ontbijt totaal uitgeput en verformfaaid binnen. Uiteraard betoonden wij gepast medeleven door te vragen of ze goed geslapen hadden. Dat was niet het geval. Ze waren pas zojuist door een taxi voor de deur van het gastenhuis afgezet. Gisteravond laat waren ze, na het nodige geestrijke vocht, onderweg in de tuktuk tot de ontdekking gekomen dat ze geen adresgegevens van het gastenverblijf bij zich hadden. De hele nacht hadden ze in taxi's en tuktuks rondgereden om de plek van die goedkope overnachting terug te vinden. Een wonder nog dat het gelukt was in een stad waar alleen al in het centrum 11 miljoen mensen wonen! Bijna huilend zochten ze maar snel hun bed op. Erg goedkoop zal hun avondje uit niet geweest zijn. Maar ja, als 'fijn grevermeerde zendelingen' moet je natuurlijk wel bereid zijn offers te brengen. ■

**“Ik heb wel gehoord hoe Efraïm treurt:
‘U hebt mij geslagen als een jonge os
die nog niet is afgericht.
Breng mij bij U terug,
laat mij terugkeren,
want U, HEER, bent mijn God.
Ik ben tot inkeer gekomen,
ik sla mijzelf nu ik mijn hart doorzie.
Ik ben vol berouw, ik schaam mij diep,
ga gebukt onder de zonden
van mijn jeugd.’
Is niet Efraïm mijn geliefde zoon,
is hij niet mijn oogappel?
Telkens als Ik over hem spreek
rijst zijn beeld in mij op,
dan raak Ik diep bewogen.
Ik móet mij over hem ontfermen
- spreekt de HEER.”**

Bekeert U mij!?

Veel christenen zijn opgegroeid met de gedachte dat dit niet kan: jezelf bekeren. God alleen is daartoe in staat. Hij moet dat doen. Ik kan niet bekeerd worden vanuit mijzelf. Er zijn zelfs mensen die daaruit concluderen dat ze onbekeerd zijn omdat ze vanuit zichzelf niets kunnen. Zoals de schrijfster Franca Treur, die de raad van haar predikant opvolgde om in zichzelf te zoeken naar bewijzen of God al bezig was in haar een bekering te bewerkstelligen. Zoek in jezelf naar een bewijs of God in jou een ommekeer tot stand brengt.

Twee teksten spelen hierbij een belangrijke rol.

Deze tekst uit Jeremia 31 krijgt daarbij extra aandacht: "Breng mij bij U terug, laat mij terugkeren". En een vergelijkbare tekst uit Klaagliederen 5:21: "Breng ons terug bij u, HEER, laat ons terugkeren, laat het ons gaan als voorheen".

vormt een gemeenschappelijk gebed. Weliswaar is dit een gebed van Efraïm, de zoon van Jozef, maar dan als vertegenwoordiger van zijn volk. De naam Efraïm werd namelijk ook voor zijn nakomelingen gebruikt, voor de tien stammen van Israël (in onderscheid van de twee stammen van Juda). Ook

Wat opvalt: er wordt om inkeer van heel het volk opgeroepen **door hen die al tot inkeer zijn gekomen**

Deze twee teksten, over de handeling van God uit, staan tegenover de 140 maal dat een bekering wordt beschreven als actie van mensen. Hoe zit dat nu?

in Klaagliederen is één persoon voor en namens het volk aan het woord.

En wat bovendien opvalt: er wordt om *inkeer van heel het volk* opgeroepen door hen die al tot inkeer zijn gekomen! Want ze zeggen: nadat ik tot inkeer ben gekomen, heb ik berouw gekregen. Nadat zij zijn aangepakt, onder discipline zijn gezet, zijn zij tot inkeer gekomen. In die spijt of dat berouw naderhand, klinkt al hun bekering door. Dan zijn ze al teruggekeerd van hun verkeerd

Gemeenschappelijk

Bij nauwkeurige lezing blijkt dat in beide teksten het geen gebed betreft van één persoon als los individu. Het

ingeslagen weg. Ze hebben erkend dat ze fout waren en de verkeerde richting hadden gekozen, van God af. Daar zijn ze op teruggekomen en nu brengen ze hun afhankelijkheid, hulpeloosheid en overgave aan God onder woorden. De omkeer, met de afkeer van wat verkeerd was en de toekeer naar God, heeft dan al plaats gehad! Zeker als je roept om verdere inkeer en verandering, om dat volk nog meer aan te pakken, dan is er al sprake van bekering. *Er wordt om bekering geroepen door hen die zelf al tot inkeer zijn gekomen.*

Namens God

Is het nu werk van God of van mensen ...? Let nog eens goed op het begin van de tekst. Wie doet de oproep om terug te keren? Dat doen de profeten in naam van God. God zelf roept terug van een ingeslagen weg. Het kan zo zijn dat iets volledig fout is gelopen, dat je dat zelf nog niet door had. Vandaar dat God die oproep doet. De verandering begint dus niet bij mensen zelf, maar die begint bij God. Zo gaat dat altijd, het initiatief gaat helemaal van God uit. Hij roept tot inkeer en ommekeer, tot vermoeiens toe en onophoudelijk.

De oproep gaat helemaal van God uit. Hij doet een appel op je. Spreek tot je hart. De mens blijft er echter 100% verantwoordelijk voor zich te bekeren. God neemt onze verantwoordelijkheid nooit over. Want Hij schakelt de mens ook in bij het zich omkeren. Hoe die verhouding precies ligt tussen het werk van God en wat wij doen als Hij ons heeft ingeschakeld, zal nooit iemand ter wereld helemaal doorzichtig kunnen maken. Dit blijft een mysterie. Het onovertroffen glorieuze einde is echter dat de goedheid van God dit heeft bewerkt.

Telkens klinkt die oproep in het Oude Testament ... en die loopt uit op het Nieuwe Testament waar Johannes de Doper en Jezus en na Pinksteren de apostelen deze oproep doortrekken. Een dringende oproep tot bekering weerklinkt. Als Jezus na de verzoeking door de satan in de woestijn begint met preken, roept Hij: "Kom tot inkeer, (...) want het koninkrijk van de hemel is nabij" (Mat. 4:17). En Hij zei: "De tijd is aangebroken, het koninkrijk van God is nabij: kom tot inkeer en hecht geloof aan dit goede nieuws" (Mar. 1:15). In de roep van God, van Christus, zit zoveel kracht, dat zelfs doden opstaan en gaan leven.

Bewogen

God roept tot inkeer vanuit een diepe bewogenheid en liefde. Dan raakt Gods hart in heftige beroering, en ondanks alles betoont Hij weer zijn liefde. Zo vaak als God over Efraïm spreekt, zal Hij hem gedenken, niet om wat hij heeft gedaan

bewogenheid gesproken. Zo spreekt Jesaja bijvoorbeeld namens zijn HEER "mijn binnenste weent om Kir-Cheres" (Jes. 16:11). Strijkt Hij de hand over zijn hart? Sterker nog, in de woorden van de profeet Hosea: God keert zijn hart om: "Mijn hart wordt verscheurd, door barmhartigheid word Ik bewogen" (Hos. 11:8)!

De HEER zoekt een levende omgang. Hij wacht en wil graag dat wij ons omkeren van een verkeerd ingeslagen richting. Het gaat Hem aan het hart als wij Hem de rug toekeren en met de rug naar Hem toestaan. Omkeer gaat gepaard met afkeer en toekeer. Met het gezicht naar Hem toe leven, verlangen naar Hemzelf. Maar de diepste beweging gaat van God uit, helemaal van binnenuit. Van Hart tot hart en van hart tot Hart. ■

God roept tot inkeer vanuit een diepe bewogenheid en liefde. **Het gaat Hem aan het hart als wij Hem de rug toekeren**

of doet, maar omdat het zijn geliefd kind is. Daarom hunkert Gods hart en zal Hij zich beslist over hem ontfermen, ook over het verdwenen noordelijke rijk. Gods intense en hevige liefde voor Efraïm wordt door Jeremia in lichamelijke termen uitgedrukt: mijn binnenste is bewogen over hem (vers 20, HSV). Profeten hebben vaker vanuit die

JENŐ SEBESTYÉN

EN HET

HISTORISCH

CALVINISME

Boedapest, begin 20e eeuw

Weinig mensen zullen weten dat de Hongaarse gereformeerde theoloog Jenő Sebestyén (1886-1950) in de eerste helft van de twintigste eeuw in zijn vaderland het uit Nederland afkomstige neocalvinisme introduceerde. En dat hij dat zo enthousiast deed, dat daar het 'historische calvinisme' ontstond, een beweging die haar stempel drukte op een deel van de predikanten, de wetenschappers, de pers, het verenigingsleven en de gemeenten in de Hongaarse Gereformeerde Kerk.

Jenő studeerde tussen 1907 en 1910 met steun van het Stipendium Bernardinum in Utrecht. Hij leerde er Abraham Kuyper en het calvinisme kennen en was er zo begeistert over dat hij na zijn terugkeer in Hongarije meer dan enig ander ijverde om het confessionele gedachtegoed dat hij hier had ontdekt te vertalen naar de situatie daar. Niet voor niets is hij wel de Hongaarse Kuyper genoemd. Toen de Vrije Universiteit te Amsterdam bij haar vijftigjarig bestaan voor het eerst eredoctoraten verleende, kreeg Jenő Sebestyén er een van. Bij zijn honderdste geboortedag in 1986 verscheen in Hongarije een stevig gedenkboek. Nu is dat in het Nederlands vertaald door ds. Andries den Broeder en uitgegeven in de Ad Chartas-reeks, zodat wij Jenő Sebestyén kunnen leren kennen als mens, predikant, jeugdwerker, docent, veldprediker en journalist.

Voorbeeld

Waarom werd dit gedenkboek destijds uitgegeven? Dr. Károly Tóth beantwoordt die vraag in de inleiding van het boek zo:

Omdat het leven van Jenő Sebestyén, zijn voorbeeld, de grondbeginselen van zijn ondericht, ook voor ons geldig en richtinggevend zijn. Niet om het automatisch over te nemen, maar om erover na te denken en wat blijvend is, te volgen en ons best te doen om dat te realiseren. Zijn ernstige en diepe bijbelgetrouwheid, het besef dat hij een missie had, zijn onwankelbare trouw aan de gereformeerde tradities, onze belijdenisgeschriften, de drijvende kracht van zijn overtuiging, de zuiverheid en oprechtheid van

zijn vroomheid waar heel zijn wezen van doortrokken was, zijn de karaktertrekken, waar wij allen naar moeten streven, waarom wij niet ophouden tot de Heer van de kerk te smeken. Sebestyéns honderdste geboortjaar 1986 was ook het jaar dat gereformeerden over heel de wereld het 450ste jaar herdachten van de verschijning van de Institutie van Calvijn. Het doel van deze bundel is dat eeuwige waarheden weer fris worden.

Levensgang

Dr. Sándor Ladányi, hoogleraar kerkgeschiedenis, redigeerde het gedenkboek en tekende in het eerste hoofdstuk de levensgang van Jenő Sebestyén. Jenő was zoon van een notaris; voorbereid op een carrière in de rechten liet hij zich slechts op grond van overreding door zijn vader in 1902 inschrijven aan de Gereformeerde Theologische Academie in Boedapest. De belangrijkste vraag van zijn leven werd: waarom ben ik gereformeerd? En wat is de kern van het feit dat ik gereformeerd ben? Aan de academie kreeg hij geen afdoend antwoord. Daarom wilde hij graag naar Nederland. Een vurige wens ging in vervulling, toen hij daar tussen 1907 en 1910 studeerde, voornamelijk in Utrecht. Professor Hugo Visscher, volgeling van Abraham Kuyper, had grote invloed op hem. Onder zijn leiding lasen studenten op vrijdagavonden teksten van Calvijn. In 1909 nam Jenő deel aan de Geneefse vergaderingen in het kader van de viering van de 400^e geboortedag van Calvijn. En hij leerde de theologische en politieke concepten van Abraham Kuyper kennen.

Terug in Hongarije werd hij privatdocent aan de academie in Boedapest. In 1917 promoveerde hij tot doctor in de filosofie met een dissertatie over Nietzsche en Calvijn. Tegenover de naar macht strevende mens met zijn exclusieve zelfliefde, die voor Nietzsche de uitgesproken vertegenwoordiger van het antichristelijke denken was, stelde Sebestyén het type van de gereformeerde christelijke mens bij wie de liefde tot God en tot de naaste als tot jezelf in harmonie zijn. In 1918 benoemde de academie hem tot hoogleraar in de systematische vakken.

Na de Eerste Wereldoorlog, die Hongarije – als bondgenoot van Oostenrijk en Duitsland – verloor, ontstonden er revolutiebewegingen en verbrokkelde het land. Sebestyén zag dat er grote behoefte was aan vernieuwing van het uiterlijke en innerlijke leven van de kerk, in een uitgesproken gereformeerde geest. Hij was ervan overtuigd dat de Zwitserse richting van de Reformatie naar haar aard

natiereddend is. Een terugkeer naar Calvijn was nodig, niet om in het verleden te blijven hangen, maar omdat er slechts één uitweg was uit de ellendige toestand van de Hongaarse kerk: terug naar de historische geestkracht van de kerk. Dat betekende: de individuele mens tot het bekeerde christelijke leven brengen, en de kerk reformeren op alle terreinen van het leven. Het model daarvoor vond hij in de theologische en politieke conceptie van Abraham Kuypers.

Hij startte het blad *Kálvinista Szemle* (Calvinistische Revue). Ook het blad *Magyar Kálvinizmus* (Hongaars Calvinisme) stond in dienst van dit ideaal, evenals het in het Nederlands verschijnende blad *De Hongaarse Heraut*. Er kwam ook een calvinistisch politiek verbond, maar praktisch had dit niet veel resultaat, omdat het niet uitging van de Hongaarse realiteit. Sebestyén en de zijnen verhieven hun stem tegen het nationaalsocialisme.

Voor de jeugd formeerde hij *Soli Deo Gloria Szövetség* (de Soli Deo Gloria Bond) en steunde hij volop de gereformeerde tak van Y.M.C.A. Speciale treinen brachten Hongaarse kinderen naar Nederland, om daar bij gastgezinnen aan te sterken. Er ontstond onder redactie van Sebestyén een Nederlands-Hongaarse Calvinistische Bibliotheek. Ladányi typeert Sebestyéns invloed door middel van zijn artikelen, colleges, tijdschriften, lezingen, cursussen, instellingen, genootschappen, uitgaven en het studium theologicum in die tijd als van een beslissend karakter.

Mens: persoon, theologie, invloed

Gergely Hörömpö rekent zich dankbaar tot de leerlingen van Sebestyén. Ik wil graag doorgeven hoe hij in het denkboek Sebestyén beschrijft.

Als Sebestyén aankwam bij de universiteit, nam hij met nooit ontbrekende hoffelijkheid zijn hoed af. Altijd zag hij eruit 'om door een ringetje te halen', elegant en verzorgd; maar hij vermeed het om overdreven, opzichtig gekleed te zijn. Dikwijls zei hij op z'n colleges: "predikanten zijn het aan hun ambt verplicht te zorgen dat er niets valt aan te merken op hun verschijning en manier van doen. Het is droevig als je Hongaarse gereformeerde predikanten kunt herkennen aan hun broek zonder vouw, hun niet helemaal schone kraag, en als je aan hun stem kunt horen dat ze veel wijn drinken".

Sebestyén had ogen als een open venster; bedrog kon hij niet uitstaan. Hij typeerde ooit iemand zo: "Dit is iemand die met open armen op je af komt rennen en van verre roept: dag, mijn beste vriend. Om vervolgens zijn armen om

je heen te slaan en in zijn omarming jou een mes in de rug te drukken."

De kerk groeit als er mannen met karakter te vinden zijn, maar is altijd aan de verliezende hand, als de karakters bedorven zijn. Sebestyén was een calvinistisch karakter. Nu zou Calvijn nooit geduld hebben, dat de kerk naar hem genoemd zou worden. Maar de karakteristieke trekken van het calvinisme stammen niet van Calvijn, maar van Jezus Christus. Op de weg die Calvijn wees zoeken we niet wat van Calvijn is, maar wat van God is. Daarom was Sebestyén een ootmoedig theoloog en zijn theologie was praktisch. De mens plaatst niet zichzelf in het middelpunt, maar hij gelooft en aanvaardt dankbaar dat God in het centrum van alles staat.

Dikwijls werd Sebestyén beschuldigd de Gereformeerde Kerken in Nederland in Hongarije te willen kopiëren. Maar gereformeerd betekent: concreet staan op de basis van de belijdenisschriften. Hij streed tegen de 'algemene christenen'. Op college zei hij: "Er bestaat geen algemene vrucht. Er zijn peren, appels, abrikozen, maar geen algemene vruchten, ook geen algemene christenen". Hij verzette zich tegen hen die zich alleen maar bezighielden met het innerlijk geloofsleven van de gelovigen. God is soeverein, almachtig; er is niets in de kosmos, in het geschapen heelal, dat wie ook maar aan zijn heerschappij onttrekken kan. Daarom wilde hij elk aspect van de heilige Schrift tot geldigheid brengen. We mogen er niets van afdoen en er niets aan toevoegen, niet ons eigen gebrekkige inzicht in de plaats van het Woord stellen.

Tegelijk benadrukte Sebestyén: we zijn geen naïeve biblicisten, en de reformatoren hebben van de Bijbel geen 'papierenen paus' gemaakt. En al wemelt het van misverstanden rond de 'dogmatiek', Sebestyén leerde de

noodzaak en het belang ervan, zeker ook voor preken. Slechte dogmatiek, slechte preken; goede dogmatiek, goede preken, zo leerde Karl Barth al. Zelfgemaakte dogmatiek voor eigen gebruik verandert per zondag, zodat we in de ene maand radicaal het tegendeel beweren van wat we in een andere gepreekt hebben. Hörömpő sluit zijn bijdrage af met een tekst uit Daniël: “En verstandigen zullen stralen als de glans van het uitspannel en die velen tot gerechtigheid hebben gebracht als de sterren, voor eeuwig en altoos”.

Leraar

Lajos Rácz schrijft over Jenő Sebestyén als leraar, op de kathedraal en daarbuiten. Leuk is hoe Rácz dingen vertelt die niet veel mensen wisten, bijvoorbeeld dat Sebestyén talentvol tekende en schilderde, en hoe hij hield van poëzie, zong en gitaar speelde. Een weetje is ook, dat Sebestyéns moeder stierf op 24 mei 1950, terwijl hij zijn moeder slechts negen dagen overleefde.

Sebestyén onderwees op college ook praktische zaken. Theologische studenten werden geroepen om wetenschappelijk gevormde theologen te zijn, maar moesten ook vaardigheden willen verwerven; iets wat ik me ook van een college van lector D.K. Wielinga herinner.

Rácz bespreekt uitvoerig de termen calvinistisch en historisch. Gereformeerde theologie is vernieuwende theologie, want zij voedt zich vanuit de openbaring. Juist door trouw te blijven aan zichzelf en zich te richten naar de Bijbel vernieuwt zij zich. Je ziet dat hier het oude thema van *semper reformanda* oplicht.

Rácz vertelt waarover hij gedurende zijn studietijd college ontving.

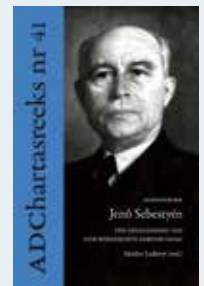
Hij vertelt ook dat Sebestyén belangeloos en hulpvaardig buitenlandse stipendia verzorgde, met name voor studenten die uitstekende resultaten behaalden. En zoals Sebestyén deelnam aan de *privatissima* van prof. Visscher, zo koos hij zelf studenten uit om gedurende een half jaar wekelijks samen te komen om Calvijn te bestuderen. Als Rácz Sebestyéns werk van jaren overziet, stelt hij bij de eerste blik al vast dat Calvijn in elk opzicht op de voorgrond stond. Sebestyén doordacht de gehele gereformeerde systematische theologie grondig en bracht wat hij te zeggen had met een fascinerende overtuigingskracht naar voren, op een manier die op zijn studenten levenslang invloed heeft uitgeoefend. De *Stone-Lectures* van Abraham Kuyper waren tentamenstof. Verder geeft Rácz een overzicht van Sebestyéns vele lezingen in binnen- en buitenland.

Verrassende ontdekking

In verschillende opstellen keren, soms in andere woorden, dezelfde thema's terug. Gelukkig vaak in een net andere context. Elke keer kom je ook nieuwe zaken tegen. Gyula Kulifay schrijft uitvoerig over Jenő Sebestyén en het Johannes Calvijn Genootschap; Károly Dobos over Sebestyén en het jeugdwerk; Rácz over Sebestyén als redacteur en publicist; Sándor Fejes over Sebestyén als veldprediker en László Pál sluit af met een gedegen opstel over het historisch calvinisme.

Vijf bijlagen zijn opgenomen: over de promotie tot doctor honoris causa; de necrologie verschenen in *Trouw* van 7 juni 1950; de laatste les van dr. Jenő Sebestyén; een preek van bisschop dr. László Ravasz; afscheidswaard van theologisch student György Gyarmati bij de begrafenis; en de bibliografie van de geschriften van Jenő Sebestyén. Twee opstellen (*Calvijn-studies*) zijn weggelaten, omdat die in eerste aanleg buiten het aandachtsgebied lagen. Dat is gecompenseerd door de opname van een register van namen die in het boek voorkomen.

Voor allen die de betrekkingen tussen de Hongaarse en Nederlandse gereformeerde kerken aan het hart gaan, is deze bundel over een bevlogen theoloog die het neocalvinisme introduceerde een verrassende ontdekking. Gereformeerd is een werkwoord dat niet oubollig is, maar een allesomvattende beweging omvat, die sprankelend, vernieuwend en op de toekomst gericht is. ■

N.a.v.:
Sándor Ladányi (red.), *Gedenboek Jenő Sebestyén. Ter gelegenheid van zijn honderdste geboortedag*, vert. Andries den Broeder, *Ad Chartasreeks nr. 41*, Vuurbaak, Amersfoort, 2022, ISBN 9789055606146, 272 pag., prijs: € 27,50.

MIGRATIE IN BIJBELS PERSPECTIEF

Het thema migratie is actueel. Het vorige kabinet struikelde erover en het huidige dreigde er al een paar keer op vast te lopen. Lucius de Graaff schreef er een verhelderend en toegankelijk boekje over van nog geen zestig pagina's, waarin veel aspecten aan de orde komen, gezien vanuit Bijbels-christelijk oogpunt.

Migratie is van alle tijden en plaatsen en bestaat in verschillende varianten. Bekend zijn *arbeidsmigratie* en *kennismigratie*. Een derde categorie vormen de *asielzoekers*, op de vlucht vanwege oorlog, honger of vervolging.

Spanningen

In onze tijd heeft migratie een massale vorm aangenomen, ook in Nederland. Dat migranten vaak vasthouden aan hun oorspronkelijke cultuur leidt bij autochtone inwoners regelmatig tot onrust en tot angst voor islamisering van de samenleving en ‘omvolking’. Ook racisme en gebrek aan huisvesting zorgen voor spanningen, die weer leiden tot polarisatie: rechts-extremisme neemt toe en antisemitisme leeft op. Sinds 2015 wordt nagedacht over inperking van de rechten van migranten, maar ook dat leidt tot verdeeldheid. In het toelatingsbeleid zal dus ook moeten worden gelet op de draagkracht van de samenleving. Zorg en onderdak voor vluchtelingen verdienen prioriteit. Belangrijk in dit verband is het Vluchtelingenverdrag van 1951 (en een aanvullend protocol uit 1967).

Bijbelse uitgangspunten

Het woord *asiel* (afgeleid van het Grieks voor o.a. ‘vrijplaats’) doet denken aan de vrijsteden in de Bijbel. Die waren er voor Israëlieten én voor vreemdelingen (Num. 35). In het Oude Testament is er veel aandacht voor bescherming van de vreemdeling. Blijvende vreemdelingen moesten in Israël hun geloof afzweren. In Neder-

land, dat geen theocratie is, kan dat niet. In het Nieuwe Testament is de oproep tot barmhartigheid dezelfde gebleven (zie Mat. 25:31-46, en ook de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan).

De claim van de PVV (‘Nederland is van óns’) deugt niet. Psalm 24 zegt: de hele aarde, met alles wat daar leeft, is van de HEER. Hoewel God Kanaän aan het volk Israël gaf, blijft Hij de eigenaar (Lev. 25:23). Dat betekent dat er slechts op een bepaalde manier van ‘ons land’ gesproken kan worden: God geeft mensen land ‘in beheer’.

De taak van de overheid

God stelt in elk land gezagsdragers aan om te zorgen voor recht en vrede in de samenleving (Rom. 13). Die verantwoordelijkheid is begrensd, onder andere door de landsgrenzen. Dat God eigenaar blijft, moet meeklinken in het omgaan met die grenzen. Volgens sommige christenen (bijv. de Britse theoloog O’Donovan) is de overheidstaak beperkt tot het rechtzetten van het kwaad. Bovendien zou het gaan om een ‘aflopende’ taak, tussen Christus’ hemelvaart en wederkomst. De Graaff zet hier mijns inziens terecht een vraagteken bij.

De vrees voor toenemende islamisering is begrijpelijk, maar de bewering van bewuste ‘omvolking’ is nergens op gebaseerd. De rol die de bestaande woningnood speelt in de toenemende onvrede, is een lastige. Het wordt als onrechtvaardig ervaren wanneer asielzoekers voorrang krijgen. De overheid heeft de taak om te midden van al deze spanningen te zoeken naar gerechtigheid in samenhang met

barmhartigheid. Dat kán betekenen dat ze genoodzaakt is een restrictief toelatingsbeleid te voeren.

Christelijk omgaan met asielmigranten

Christenen dienen barmhartig en gastvrij te zijn voor mensen in nood. Met het oog op een Bijbels perspectief in het asieldebat wijst De Graaff op Luthers ‘twee rijken’-leer: een christen heeft een dubbele verantwoordelijkheid, als burger van Gods Koninkrijk én als burger van een aards koninkrijk. In principe gehoorzaamt hij de aardse overheid (Rom. 13:1-2; 1 Petr. 2:13-14), tenzij die iets van hem vraagt wat tegen Gods wetten ingaat. Dan geldt: God meer gehoorzamen dan mensen (Hand. 5:29). Zo vallen er kritische vragen te stellen bij het zogenaamde *kerkasiel*.

Het boekje geeft aanknopingspunten voor een bespreking en eindigt met een aantal gespreksvragen. De uitgave is goed verzorgd. Wel zijn op een paar pagina’s enkele spaties weggevalen. Ter lezing aanbevolen! ■

N.a.v.:
Drs. Lucius W. de Graaff, *Migratie en Vrede in de samenleving*, Uitgave van de Willem de Zwijgerstichting/Buijten & Schipperheijn, 2024, ISBN 9789072462756, 56 pag., prijs: € 7,50.

SCHURKEN EN HEILIGEN

Bij KokBoekencentrum Uitgevers Utrecht verscheen in 2023 *Schurken en heiligen*, een interessant boek met een originele invalshoek op 2000 jaar geschiedenis van het christendom. In de ondertitel geeft de auteur, de Australische anglicaan John Dickson, aan dat het hem gaat om een onverbloemde kijk op goed en kwaad in de loop van die geschiedenis. Hij confronteert zijn lezers stevig met de donkere kanten van de kerkgeschiedenis.

Emil Signol,
Jeruzalem veroverd door de kruisvaarders

Christelijke zelfkritiek

Een groot deel van zijn boek wijdt Dickson aan christelijke zelfkritiek. Zijn beschrijving van het kerkelijk verleden wordt gemotiveerd door het woord van Jezus in Matteüs 7:1-4 over het eerst opmerken van de balk in eigen oog voordat je de splinter in het oog van anderen ziet. Dickson besteedt bijna driehonderd pagina's aan de sterke en zwakke kanten van de christelijke geschiedenis. Zijn betoog heeft hij onderbouwd met bijna veertig pagina's zorgvuldig gekozen notenmateriaal. De auteur maakt geen onderscheid tussen de Rooms-Katholieke Kerk, de Protestantse Kerk of de Orthodoxe Kerk. Op het punt van schurken en heiligen ziet hij weinig verschil tussen deze drie grote tradities binnen het christendom.

Twee 'melodielijnen'

Het boek opent met twee hoofdstukken over het drama van de kruistochten kort na het jaar 1000. Volgens Dickson staan de kruistochten symbool 'voor de al te menselijke eigenschappen van de kerk omtrent dogma, haat en geweld jegens vijanden' (22). De drie daaropvolgende hoofdstukken behandelen twee centrale gegevens uit de Bijbel, door de schrijver prachtige 'melodielijnen' genoemd. De eerste is het onderricht van Jezus in de Bergrede: onderwijs over het liefhebben van vijanden, goed zijn voor wie ons haten, zegenen wie ons vervloeken en bidden voor wie ons slecht behandelen. Behalve de liefdesethiek van Jezus is er een tweede Bijbelse melodielijn: het feit dat alle mensen geschapen zijn naar het beeld van God. Alle mensen

zijn gelijk, ongeacht klasse, huidskleur, cultuur of credo (31). De Bijbel levert zo een prachtige compositie, maar Jezus' volgelingen hebben die soms verschrikkelijk vals uitgevoerd (24).

In de daarop volgende twintig hoofdstukken werkt Dickson uit hoe christenen in de loop van de eeuwen het ethisch onderricht van hun Meester in praktijk hebben gebracht. Dit vervolg van het boek is te beschouwen als een oefening om de 'balk' in het oog van de kerk te zien (43). Het is een verhaal over fanatisme, zelfzucht en geweld door de kerk; over de onmenselijkheid van kruistochten en andere heilige oorlogen en inquisities; over het vergaren van rijkdom en seksueel kindermisbruik. Dit alles door christelijke schurken verricht. Het zijn evenzoveel vormen van verraad aan de opdracht die Jezus zijn volgelingen gaf. Maar het is ook een verhaal over heiligen, hun stichten van hospitalen, armenzorg, aandacht voor vreemdelingen en ouden van dagen, vrijkoop van slaven en andere vormen van maatschappelijk investeren door de kerk.

In alle 25 hoofdstukken legt Dickson een relatie met vandaag, met eigentijdse islambelijdens (bij de Al-Aqsa Moskee in Jeruzalem), met tal van theologen en andere (ook atheïstische) wetenschappers en met maatschappijdeskundigen en politici (onder wie president Barack Obama).

Dickson schrijft niet alleen voor christenen om zich te oefenen in zelfkritiek, maar ook voor sceptici die denken dat het christelijk geloof slecht nieuws is voor de wereld. Hij ziet zichzelf als een christelijk apologeet die fouten in de kerkgeschiedenis onverbloemd weet aan te wijzen. Hij ziet schurken, zoals bijvoorbeeld Ambrosius, Petrus de Eremiet, Bernard van Clairvaux en Maarten Luther. Hij ziet ook heiligen, mensen als Benedictus, Bonifatius en Alcuin. Ondanks alle missers, tot aan het kindermisbruik in de kerk toe, gelooft hij dat de beide melodielijnen nog steeds prachtig zijn, zelfs uniek. Wanneer christenen die mooie compositie vandaag uitvoeren, laten ze nog steeds een onuitwisbaar stempel op de wereld achter (285).

De ethiek van Christus volgen zonder in Hem te geloven?

De manier waarop in dit boek naar de kerkgeschiedenis wordt gekeken, is bijzonder, maar roept ook vragen op. Dickson beoordeelt het goede en verkeerde handelen van christenen in de kerkgeschiedenis, niet in hoeverre zij zich

houden aan de christelijke leer. Het gedrag van christenen is zeker verifieerbaar en kan worden geïnterpreteerd. De norm voor zijn beoordeling ontleent Dickson aan de leer over de gelijkwaardigheid van alle mensen. Ze zijn allen beeld dragers van God, ongeacht klasse, kleur, cultuur en credo. Daarnaast is het spreken van Jezus in de Bergrede maatstaf, over liefde en barmhartigheid jegens iedereen, ook vijanden. Maar bevat de Bijbel en het onderwijs van Jezus niet meer?

De auteur geeft zelf aan dat het niet zijn bedoeling is om in zijn boek de boodschap van het heil te benadrukken (29). Welke betekenis heeft het voor Dickson dat de kerk pijler en fundament van Gods waarheid is (1 Tim. 3:15)? De kenmerken van de christenen (NGB 29) zijn daar toch nauw mee verbonden? Orthopraxie wortelt in orthodoxie. Een christelijke levenswandel is altijd vrucht van het aanvaarden van de volle Bijbelse leer. Met zijn opmerking dat het niet zijn bedoeling is de boodschap van het heil te benadrukken, geeft Dickson te veel toe aan lezers die het christelijk geloof niet met hem delen. Tegen het eind van zijn boek geeft hij nogmaals aan: “Geen moment zou ik willen zeggen dat iemand in Christus moet geloven om de ethiek van Christus na te volgen” (285). Zijn boek draait om orthopraxie, terwijl orthodoxie ondersneeuwt.

Is christelijk gedrag in de eerste drie eeuwen maatstaf?

Dickson kijkt terug op de eerste drie eeuwen van de kerkgeschiedenis en hij ontdekt daar – anders dan in de daarop volgende eeuwen – geen christelijk geweld. Haat en geweld van de kerk zijn van later datum (56). De harmonieuze melodie van de Bergrede klinkt in de stichtingseeuwen van het christendom volgens de schrijver nog zuiver. De eerste drie eeuwen functioneren, net als het Nieuwe Testament, zelfs als norm. Hij beschouwt ze als maatstaf (57). Alle toekomstig gedrag van de kerk wordt daaraan afgemeten. Zo'n voorstelling van zaken met betrekking tot christelijk gedrag in de Vroege Kerk is te rooskleurig. Van integrale aanvaarding van de houding van christenen in de eerste drie eeuwen kan geen sprake zijn. Zelfs in de tijd van Jezus en de apostelen zaaide de duivel al valse leer en bestond er onchristelijke, zondige levenswandel. Hoeveel verkeerd gedrag wordt er niet vermeld in het Nieuwe Testament? Over de kerk te Sardes bijvoorbeeld wordt in Openbaring 3 door Christus zelfs gezegd dat Hij hun werken kent: het

christelijk leven daar is dood! Ieder stuk kerkgeschiedenis dient te worden gemeten aan Gods norm, ook de eerste drie eeuwen van de Vroege Kerk. Dickson heeft de beginperiode van het christendom in zijn boek getoetst, maar het resultaat is te positief.

Ontkenning van rechtvaardige oorlogvoering

Wat betreft de vierde eeuw trof me Dicksons portret van Augustinus. De pastorale kerkvader begon met het opstellen van theorieën over een rechtvaardige oorlog. En een christelijke stadhouder spoorde hij aan tot militair ingrijpen, om zo Romeinse steden in Noord-Afrika te beschermen tegen aanvallen van plunderende stammen uit de Sahara. Volgens Dickson verwijderde Augustinus zich daarmee van het onderwijs van Jezus aan de christenen in de eerste drie eeuwen. Augustinus opende de weg naar het schurkengedrag van een christelijke ‘heilige oorlog’, met de kruistochten tegen moslims en ketteren als hoogtepunt (135).

Heeft de apostel Paulus de toepassing van de zwaardmacht in Romeinen 13 beperkt tot enkel heidense overheden (127)? Dickson ontkent dat oorlogvoering rechtvaardig kan zijn (135). Zijn pacifisme wijs ik af. In Reformatie en Nadere Reformatie wordt erkend dat ook christelijke overheden rechtvaardig oorlog kunnen voeren.

Weinig over de Reformatie

Dickson noemt zich in hoofdstuk 21 een trotse protestant. Hij stemt in met Luthers opvatting dat de genade

van Christus alleen door het geloof verzoening schenkt (239). Daar voegt hij in twee regels nog aan toe dat hij denkt dat Luthers opvatting meer in lijn is met het Nieuwe Testament, maar dan gaat hij direct over op Luthers schaamteloos fanatiek antisemitisme in diens traktaat over de Joden (240).

Wie in dit hoofdstuk zoekt naar reformatorische kritiek op de wantoestanden in kerk en samenleving, vindt heel weinig. De Reformatie komt er hoofdzakelijk aan de orde als achtergrond voor de godsdienstoorlogen in die tijd. Aan de calvinisten besteedt de schrijver nog minder aandacht. Zij leiden toe naar het eigenlijke onderwerp van dit hoofdstuk, verwoord in de titel ervan: De 'godsdienstoorlogen' in de tijd van de Reformatie.

Bestaat de kerk uit schurken en heiligen of uit zondaren?

Wie dit boek leest, krijgt de indruk dat de kerk van Christus bestaat uit schurken en heiligen. Die tweedeling zet toch op het verkeerde been. De werkelijkheid is dat de kerk bestaat uit zondaren. Heiligen op zichzelf genomen zijn schurken, zelfs de allerheiligsten. Op het werk van Christus bouwend leven ze van genade. Waar christenen met lege handen voor God staan, daar is Christus rijk present. Gelukkig is de kerk meer dan menselijk. Ze is schepping van God en door Christus kan het verzondigde bestaan toch opbloeien.

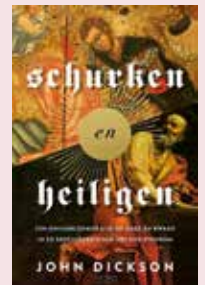
Dickson zegt wel dat de scheidslijn tussen goed en kwaad dwars door het hart van ieder mens loopt (277). En hij verklaart ook dat wij volgens de Bijbel allen tekortschieten en dat we er niet in slagen om aan de maatstaven

van de Almachtige te voldoen (282). Hij schrijft eveneens dat God zijn Zoon heeft gezonden om verzoening te brengen voor onze zonden (284). Maar een bladzijde verder stelt hij toch dat navolging van de ethiek van Christus ook zonder het geloof in Christus mogelijk is. Maar zonder Christus is dat absoluut onmogelijk. Christus is meer dan een ethisch voorbeeld. Hij werkt op zondaren in en vernieuwt hen door zijn Heilige Geest. Zo werkt Hij een heilige, christelijke kerk. Aan dit unieke karakter van de kerk en haar geschiedenis wordt in dit boek geen recht gedaan. Dickson noemt het ethisch onderwijs van Christus prachtig en uniek. Wanneer christenen dat uitvoeren, laten ze een onuitwisbaar stempel op de wereld achter (285). Maar de Bijbel leert dat mensen wat Jezus leerde niet kunnen uitvoeren zonder vernieuwing door Christus en bekering tot Hem.

Een goede bijdrage aan het kritisch zelfverstaan van de christen

Een en ander betekent niet dat dit boek niet is aan te bevelen. Er valt veel te leren van *Schurken en heiligen*. Het boek staat boordevol kerkhistorische details en oorspronkelijke citaten, zoals bijvoorbeeld van Tertullianus: "Het is geen zaak van godsdienst tot godsdienst te dwingen; die moet vrijwillig aanvaard worden, niet door geweld" (64). Of een briefsegment van de Alexandrijnse bisschop Dionysius, waaruit blijkt hoe christenen tijdens een pandemie hun angst overwonnen en Christus navolgden door zieken te verzorgen: "Ze dienden de zieken in Christus, en met hen lieten ze in blijdschap dit leven los (...). De besten van onze broeders zijn op deze manier gestorven, ouderlingen, diakenen en mensen uit het kerkvolk" (83).

Het boek is verder behulpzaam als oefening om de balk in het eigen oog van de kerk te zien. Het scherpt op om kritisch om te gaan met het verleden van de kerk. De kerkgeschiedenis mag op tafel komen. Fouten in het kerkelijk verleden mogen niet worden verzwegen. De concrete opstelling van de kerk, van haar ambtsdragers en kerkleden valt niet altijd te rechtvaardigen. Een niet-triomfantelijk verhaal over de kerk in het verleden kan dienstbaar zijn aan het christen-zijn nu. Het boek van John Dickson kan, ondanks de genoemde bezwaren, een goede bijdrage leveren aan het kritisch zelfverstaan van de christen. ■

N.a.v.
John Dickson,
Schurken en heiligen. Een onverbloemde kijk op goed en kwaad in de geschiedenis van het christendom, KokBoekencentrum, Utrecht, 2023, ISBN 9789043539081, 352 pag., prijs: € 20,00.

EEN BASIS- HANDLEIDING VOOR JE HOOFD

Ik las een mooi boek van Esther van Fenema: *De mentale schijf van vijf*. De auteur is psychiater, schrijfster en violiste. Zoals de voedingswereld de schijf van vijf hanteert voor een gezond lichaam, zo biedt *De mentale schijf van vijf* een kompas voor wie bewust wil omgaan met zijn mentale gezondheid.

Van Fenema voert een pleidooi om in onze maatschappij vol prikkels en weinig beweging bewust om te gaan met ons brein.

Vijf pijlers

Het boek kent vijf pijlers:

- 1 Investeer in sociale contacten;
- 2 Plan voldoende rust;
- 3 Beweeg voldoende;
- 4 Praat over je problemen;
- 5 Wees matig met telefoongebruik.

De auteur stelt dat het perfecte leven niet bestaat en dat mentale klachten er soms gewoon bij horen. Het is belangrijk dat je tijdig de symptomen herkent van een psychische aandoening zoals depressie. De schrijfster geeft adviezen en inzichten uit gedegen wetenschappelijk onderzoek, in combinatie met gewoon gezond verstand en ervaring uit de praktijk.

Het continue vergelijken van je leven met anderen op sociale media is niet goed, omdat een tijdelijk succesje van jou altijd weer wordt overschaduwd

door het ‘geweldige’ leven van iemand anders. Wat doet het met je als je niet kunt voldoen aan de hoge lat van je omgeving, maar ook van jezelf? In werk, relaties, studie, vrije tijd: overal moet je de juiste keus maken om jezelf verder te ontwikkelen en dat veroorzaakt keuzestress.

De mentale schijf van vijf is bedoeld om regelmatig te checken of je voldoende aandacht hebt besteed aan je mentale gezondheid. Het boek is een basis-handleiding voor je hoofd. Net als je auto of wasmachine heeft ook je hoofd een specifieke handleiding. In Nederland krijgt ongeveer een kwart van de volwassenen in zijn of haar leven te maken met een depressie. Dat zijn dus heel veel mensen! En naast depressies komen er andere psychische aandoeningen voor.

De hierboven genoemde vijf pijlers worden breed besproken door Van Fenema. Het is leerzame lectuur! Ik licht het hoofdstuk over telefoongebruik er even uit.

24/7 verbonden

Wat doen al die dagelijkse telefoonprikkelers met je brein? Ouderen zijn opgegroeid in een tijd dat smartphone en internet nog niet bestonden. Alleen thuis of in een telefooncel was het mogelijk om iemand te bellen. Het is zo’n 55 jaar geleden dat ik in de regen in Kampen wachtte tot mijn voorganger bij de telefooncel klaar was. Ik kon eindelijk mijn vriendin bellen ... Dat is vandaag nauwelijks meer denkbaar. Toch vond je dat toen heel gewoon. Vandaag zijn wij 24/7 verbonden met onze telefoon! Het apparaatje bepaalt bijna elk aspect van ons leven.

Wij zijn verbonden met de wereld en de wereld is het met ons. De wereld met al zijn ontluistering en zonde. En met al zijn mooie dingen! Wij bepalen helemaal zelf hoe de ander ons ziet: het liefst natuurlijk leuk, knap, succesvol en bijzonder. Het contrast met de realiteit van ons dagelijks leven is vaak groot! Hoe ga je om met het gezichtsverlies als het niet goed met je gaat en je je eigenlijk onzeker, eenzaam en somber voelt?

De data van ons persoonlijk bestaan hebben we uitgeleverd aan partijen die we niet kennen en van wie de belangen niet altijd stroken met ons welzijn. Hoe blijven we mentaal overeind in die nieuwe complexe werkelijkheid van de telefoon? Ons telefoongebruik is gerelateerd aan ons social-media-gebruik waardoor we 24/7 onszelf kunnen vergelijken met de ander. En daar worden we niet altijd vrolijk van. De conclusie is meestal niet dat we het zelf goed voor elkaar hebben, maar het is vooral onze afgunst die steeds wordt getriggerd. De ander die leuker, beter en succesvoller is dan ik. Het is niet voor niets dat Facebook wel *the envy machine* wordt genoemd: aanjager van jaloezie. Afgunst wordt steeds weer opgewekt en we kunnen ons daar doodongelukkig door voelen.

Ingrijpende gevolgen

Van Fenema vertelt dat bij twee op de vijf jongeren sprake is van problematisch of excessief smartphonegebruik. En: hoe excessiever je telefoongebruik is, hoe minder sociaal je bent in gezelschap, omdat je steeds op je telefoon zit. Onderzoek wijst ook uit dat verstoorde slaap samenhangt met langdurig schermgebruik in de avond.

En dat kinderen van nu door overmatig telefoongebruik minder bewegen. Dat heeft ingrijpende gevolgen voor zowel de fysieke als mentale conditie. Sinds de jaren ’80 van de vorige eeuw is de motorische fitheid van jongeren verslechterd. ‘Schermificatie’ (wat een woord ...) zorgt ervoor dat jongeren te weinig zonlicht krijgen en te weinig buiten spelen. In Aziatische landen waar digitaal studeren gepromoot wordt, neemt sterke bijziendheid schrikbarende vormen aan. Buiten is er – zelfs als de zon niet schijnt – wel vijftien keer zoveel licht als binnen! Ook wanneer binnen de lampen aan zijn.

Wetenschappelijke studies tonen verder aan dat de hoeveelheid schermtijd samenhangt met een verhoogd risico op depressie, eenzaamheid, gevoelens van leegte, slaapproblemen, een negatief zelfbeeld, suïcidaliteit, verminderde sociale vaardigheden en afgenomen concentratie.

Samengevat: hoe meer schermtijd hoe slechter de mentale gezondheid van jongeren.

De Amerikaanse sociaal psycholoog Jonathan Haidt stelt dan ook dat jongeren zich in een geestelijke gezondheids crisis bevinden. En die crisis begon rond 2012, toen steeds meer jongeren toegang kregen tot smartphone en sociale media ... ■

N.a.v.: Esther van Fenema, *De mentale schijf van vijf*. Een handleiding voor je hoofd, Prometheus, Amsterdam, 2024, ISBN 9789044656619, 235 pag., prijs: € 21,99.

UIT TERDEGE

VAN 22 APRIL 2025

In Terdege (22 april) vond ik een even uitvoerig als boeiend interview met de Belgische hoogleraar Manu Keirse onder de titel 'Ik heb het meeste op straat en in het ziekenhuis geleerd'. Keirse is bekend van talrijke publicaties over rouwverwerking. Het interview werd hem afgenomen door ds. W.A. Zondag. Ds. Zondag is met al zijn vezels bij het onderwerp betrokken, omdat hij een aantal jaren geleden plotseling zijn dochtertje Rhodé verloor. Twee stukjes:

Leren leven met rouw

Wat maakt dat we zo moeilijk over rouw spreken? Is dat onmacht?

Keirse: „Onmacht en onkunde. Ik kan me niet indenken dat een verstandig gezin zonder gids of routekaart in de auto stapt om naar Griekenland te rijden. Je moet toch weten hoe je daar moet komen? De meeste mensen gaan op reis door het leven en hebben nooit iets over rouw geleerd of gelezen. Komt er verdriet, dan weten ze dat vaak geen plek te geven. Een echtpaar vertelde mij recent dat ze met vier bevriende echtparen elk voorjaar een uitstapje maakten. Dit keer hadden ze gezegd: „Kunnen we wel meegaan? Het is nog geen jaar geleden dat onze 28-jarige dochter heel onverwachts overleed.” Ze gingen toch. Al die dagen is de naam van hun dochter niet genoemd. Niemand durfde het onderwerp aan te snijden.

De andere echtparen praatten wel over hun eigen kinderen. Daarvan sprongen de tranen in de ogen van het echtpaar. „Ik heb last van de zon in mijn ogen”, zeiden ze dan. Niet één keer werd er over het gemis gesproken. Toen de vakantiegangers afscheid van elkaar namen, zei een van hen tegen het echtpaar: „Proficiat, je hebt je sterk gedragen.” Eenmaal thuis zat het rouwende echtpaar een hele avond op de bank te huilen. „Dit zijn nu onze vrienden.” Ze namen zich stellig voor om het jaar erop niet meer mee te gaan. Wat dat is? Onmacht en onkunde.”

Toen onze dochter Rhodé overleed, belde een oud-collega uit de advocatuur mij op. Hij vroeg: „Wijnand, wil

je erover praten of liever niet?” Ik vond dat sterk van hem.

„Ja, vraag niet: „Hoe is het? Maar: „Hoe ben je de voorbije dagen of uren doorgelopen?” Dan laat je mensen de keuze om over hun verdriet te praten of niet.”

De tijd is je beste vriend, zegt u in een van uw boeken. Maar ik merk

“De enige plek waar je je verdriet letterlijk kunt laten stromen, is onder de douche”

juist dat omstanders het na verloop van tijd veel minder vaak over het verlies hebben.

„Dat is zeker ook waar. Na een jaar kom je van de rouw in kou terecht. „De tijd geneest alle wonden”, is ook zo’n gezegde dat mensen vaak gebruiken. Maar een wond geneest alleen als je er voldoende aandacht aan geeft. Als je niet omkijkt naar een wond op je voet, kan het zijn dat je je been moet amputeren. Het kan je zelfs je leven kosten. De zorg van mensen die je ervaart, die helpt bij het genezen van een wond, niet de tijd.”

In mijn eigen gezin heb ik iedereen zo verschillend zien rouwen. De een had veel tranen, de ander liet die juist niet zien. De een vond het fijn als er vrienden kwamen, ikzelf wilde gedurende het eerste jaar bijna niemand spreken. Herkenbaar, die verschillen?

„Ja, iedereen rouwt anders. Je bent ouders met een verdriet. Daar wil je je kinderen vaak niet mee belasten. De enige plek waar je je verdriet letterlijk kunt laten stromen, is onder de douche.

De tranen vloeien mee met het water, het huilen wordt overstemd door het geluid van de kraan.”

Driekwart van de huwelijken van ouders die een kind verliezen, gaat kapot, zeiden omstanders tegen mij. Klopt dat?

„Dat is klinkklare nonsens. Ik hoor dat vaak, maar ik vind dat nare onheilsboodschappen die geen wetenschappelijke evidentie hebben. Als er al barsten in het glas zitten, ja, dan zal dat waar zijn. Maar over het algemeen komen huwelijken er juist sterker uit.”

We kregen veel kaarten en brieven. Ik herinner me twee totaal verschillende brieven. Beide van echtparen die een kind hadden verloren. Het ene echtpaar schreef iets in de strekking van: „Je hebt levenslang. Je wereld is voorgoed ingestort en je zult nooit meer ergens van kunnen genieten”. Het andere echtpaar schreef: „Je gaat nu door een diep dal, maar er komt een tijd dat je weer kunt genieten van mooie dingen.” Door die laatste brief voelde ik mij meer getroost dan door de eerste.”

„Ik hoor heel vaak: „Ons leven is dieper en zinniger geworden. Ik erger me niet meer zo aan onbenulligheden.” Je wenst niemand het verlies van een dierbare toe, maar de meeste mensen lukt het wel om een groot verlies te overleven.”

Ziet u een rol voor het geloof in God bij rouw?

„Ik heb het in mijn boeken zeer weinig over religie. De naam van God komt er niet in voor. Maar een kardinaal die iets van mij las, zei ooit tegen me dat hij zelden zo’n diepgelovig boek had gelezen. Voor mij is geloof óók dat als mensen hier voor mij zitten met hun diepe verdriet, ik hun al mijn aandacht moet geven. Maar als ze naar buiten lopen, laat ik dat gevoel weer los. Ik ben niet God de Vader Die al het leed op Zijn schouders dragen kan. Dat is voor mij geloven. Er is iemand Die dat wel kan.”

Hoe kunnen wij het beste meelijden met anderen?

„Dat heeft met duizend kleine dingen te maken. Ik zal twee voorbeelden geven. Ouders verloren hun enige zoon van zeventien jaar, met een zware lichamelijke beperking, door een hersentumor. Ik vroeg: Wat heeft u het meest geholpen? Zij vertelden dat ze rustig afscheid van hem wilden nemen, en dat iemand van het mortuarium had gezegd: „Kom in de voormiddag, dan kunnen jullie bij hem zitten zolang jullie willen.” Het was er inderdaad rustig en kalm. Maar ineens stapte er iemand binnen, die ervan schrok dat het echtpaar er zat. Het was de arts die de jongen al die jaren gezien had. Hij had

een witte roos bij zich en tranen in zijn ogen. Dat is meelijden. Het andere voorbeeld kwam van ouders die drie kinderen hadden. Ze hadden al een kind verloren. Hun derde kind had een zware lichamelijke beperking. Hun enige gezonde kind stierf aan leukemie, 's Nachts, vlak na het overlijden, sprak de behandelende hoogleraar prachtige woorden. Eens zou het opnieuw licht worden en meer van dat soort hoopgevends. Maar de arts-assistent voelde zich een onhandige sukkelaar. De vader vertelde bij het sterfbed: „We hadden nog een fietske voor hem gekocht.” Die arts-assistent vroeg: „Meneer, wat is de kleur van het fietske?” Wij denken dan: wat een onnozele vraag. Zes weken later belde de maatschappelijk werkster deze ouders op. Wat zei die vader? „Bedank de dokter nog speciaal. Hij was zo begaan met ons kind dat hij zelfs de kleur van het fietske wilde weten waarop ons zoontje zou rijden.”” Ds. Zondag knikt instemmend: Wij zijn ook altijd weer getroost als we iets op het graf van onze dochter zien liggen. Van een vriendin bijvoorbeeld. Die komt daar stil naartoe en lijdt met ons mee. (...)

Ik ontmoet kinderen die bij verlies van een broertje of zusje diepe pijn vanbinnen hebben, maar geen emoties tonen.

„Kinderen voelen zich verantwoordelijk voor hun ouders. Als ze hun verdriet laten zien, zijn ze bang dat ze óf verdriet erbij krijgen óf dat ze hun ouders nog meer verdriet doen. Ik moest een keer op een school een lezing geven voor de docenten.

Op mijn aandringen hebben ze ook de leerlingen van de twee hoogste klassen erbij gezet. Na afloop duwden twee jongens hun vriend naar voren: „Koert wil u iets vragen, maar durft niet.” Dus ik zei: „Vraag maar.” Toen kwam Koert over de brug. „Mijn vader is vijf jaar geleden gestorven toen ik elf was, maar mijn moeder praat nooit meer over hem. Zou dat betekenen dat ze niet van elkaar gehouden hebben?” Ik zei: „Je belt haar op en zegt haar dat je over iets wilt praten wat voor jou van het grootste belang is. Bel mij maar als het niet lukt, hier heb je een kaartje met mijn telefoonnummer.” Vijf weken later belde zijn moeder. „Ik ben ontzaglijk boos op u geweest. Hoe haalt ge het toch in uw hoofd, en dat twee dagen voor z'n examens. Maar het is zo goed geweest. Ik zou er een verloren schooljaar voor over hebben gehad, maar hij haalde juist hogere cijfers.” Door erover te praten, was er weer ruimte gekomen voor groei. Geef rouwende kinderen vooral liefde en geduld.” ■

AFSCHEID DS. J.W. VAN DER JAGT

Met ingang van dit nummer is, gezien zijn leeftijd en gezondheid, Hans van der Jagt teruggetreden uit de kring van de redactie. Op 1 januari 1997 trad hij toe tot de redactie; al eerder schreef hij voor ons blad. In mei 2009 werd hij hoofdredacteur – al heette dat toen eindredacteur – en dat bleef hij tot maart 2017. Gelukkig bleef hij daarna verbonden aan de redactie tot nu toe.

Al die tijd van 1997 tot 2025 gaf Hans zijn krachten aan ons blad. We danken hem hartelijk voor zijn niet aflatende inzet. Zijn bijdragen, met name zijn Thema's en zijn Kronieken, waren theologisch goed onderbouwd en journalistiek verantwoord. Zijn royale confessionele koers zorgde voor een hartelijke verbondenheid heel die periode waarin we mochten samenwerken.

Als redactie en bestuur wensen we Hans met de zijnen op zijn verdere levensweg van harte de rijke zegen toe van onze God en Vader van onze Heere Jezus Christus.

UIT DE WAARHEIDSVRIEND
VAN 1 MEI 2025

Veel aandacht dit jaar voor onze op een na oudste geloofsbelijdenis, die van Nicea, opgesteld in 325. Al is de huidige vorm eigenlijk uit 381 (Concilie van Constantinopel). In De Waarheidsvriend (1 mei 2025) schetst ds. J.B. ten Hove helder de historische achtergrond ('De context van Nicea: strijd om de waarheid'):

Eenjarige geloofsbelijdenis

In de periode voorafgaand aan Nicea was het Romeinse Rijk een heidens keizerrijk. Onder leiding van keizer Diocletianus (284-305 AD) werd de christelijke kerk nog heftig vervolgd. In zijn kerkgeschiedenis beschrijft Eusebius (263-339 AD) hoe christenen onder zijn bewind onder druk werden gezet, gediscrimineerd, gevangengenomen, gruwelijk gemarteld en zelfs gedood. Een nieuwe tijd breekt aan met de regeerperiode van keizer Constantijn (306-337 AD). Hij gaat over tot het christendom (312 AD). Dat resulteert al gauw in godsdienstvrijheid voor het westelijke deel van het Romeinse Rijk. In het oostelijke deel wordt de christenvervolging pas beëindigd wanneer Constantijn de macht in heel het wereldrijk krijgt (324 AD).

Geloofsgetuigen

Vroegchristelijke bronnen bevestigen dat veel afgevaardigden naar het concilie van Nicea persoonlijk ervaring hebben met lijden om Jezus' wil. Sommigen dragen de bewijzen van vervolging (*stigmata*) in hun lichaam. Concreet gaat het bijvoorbeeld om brandwonden, littekens, een uitgestoken rechteroog en andere geamputeerde lichaamsdelen. Theodoretus (393-466 AD), die een vervolg op de kerkgeschiedenis van Eusebius heeft geschreven, typeert het concilie met retorische vaardigheid als een legermacht van martelaren. Een geloofsbelijdenis die in zulke omstandigheden wordt gepubliceerd, kan men moeilijk afdoen als haarkloverij of dogmatiek los van de praktijk. In Nicea worden woorden gezocht om doorleefd geloof te belijden. Men komt niet bijeen voor een theoretische discussie over de waarheid, maar voor de zaak van Jezus Christus. Hij is de Waarheid in eigen Persoon. Hij is het Hoofd met wie het

Constantijn de Grote en het Concilie van Nicea
verbranden arianse boeken, afbeelding uit ca. 825

lichaam van de kerk staat of valt. Hij is de Heere en Heiland voor wie men bereid is te lijden, zo nodig zelfs te sterven. Een belangrijke aanleiding tot het concilie van Nicea is de onrust vanwege het optreden van Arius (256-336 AD), een ouderling (presbyter) in Egypte. Arius benadrukt de absolute heiligheid en verhevenheid van God. Volgens hem is Jezus de belangrijkste van alle schepselen, een soort 'engel naast God'! In zijn voorstelling staat Jezus ergens tussen God en mensen in, zonder dat Hij echt God of gewoon mens is. Arius beschouwt Jezus als het volmaakte Voorbeeld dat ons aan-

'Dat God mens wilde worden voor zondige mensen die zichzelf niet kunnen redden, weigert Arius te aanvaarden'

spoort tot een heilig leven. Maar dat God mens wilde worden voor zondige mensen die zichzelf niet kunnen redden, weigert hij te aanvaarden. De standpunten van Arius blijven niet onweersproken. Er ontstaat een conflict om de waarheid, dat zich al gauw verspreidt. Om verdere escalatie en een mogelijke scheuring van de kerk te voorkomen, besluit keizer Constantijn een kerkelijke vergadering bijeen te roepen.

Vanuit de hele wereld

De kerkelijke vergadering van Nicea in het jaar 325 staat bekend als het eerste oecumenische concilie. Oecumenisch betekent hier dat de wereldwijde kerk is vertegenwoordigd: er zijn afgevaardigden uit Europa, Afrika en Azië. Ruim 300 bisschoppen, evenals vele ouderlingen en andere christenen, komen bijeen in Nicea. Dat ligt in het tegenwoordige Turkije. Het internationale concilie wordt gefaciliteerd door de Romeinse overheid. Men voorziet bijvoorbeeld in vergoedingen voor de reiskosten en zorgt voor het verblijf van de gasten. Tijdens de bijeenkomsten is de keizer prominent aanwezig, al is de leiding in handen van de kerk. Als voorzitter wordt genoemd Osius van Cordoba, bisschop in Spanje (257-358 AD). De bedoeling van het oecumenische concilie is duidelijk: de besluiten zijn bindend voor alle christenen in heel de bewoonde wereld.

Tijdens het concilie wordt de leer van Arius als dwaling verworpen. Jezus Christus wordt beleden als de enige Heere, de Zoon van God. Om Arius te weerleggen, wordt Zijn geboorte

uit God de Vader als volgt uitgelegd. Op een volstrekt unieke wijze komt Hij voort uit Zijn Vader: Hij is God uit God en Licht uit Licht. Om misverstanden uit te sluiten, wordt eraan toegevoegd: waarachtig God uit waarachtig God. We noemen dit wel de eeuwige generatie van de Zoon. Dat wil zeggen dat de eniggeboren Zoon van God voluit deelt in de goddelijke eigenschappen van Zijn Vader, zoals Zijn eeuwigheid, almacht en alwetendheid. Expliciet wordt uitgesproken dat Hij niet is geschapen als schepsel van God. In dit verband staat de formulering dat Gods Zoon één van wezen (*homo-ousios*) is met God de Vader. Dit impliceert dat Hem dezelfde goddelijke eer toekomt als Zijn Vader. Bij de officiële tekst van de belijdenis wordt een korte toevoeging gepubliceerd. Hierin worden nog enkele Ariaanse uitspraken veroordeeld, bijvoorbeeld dat er een tijd zou zijn geweest waarin Gods Zoon er nog niet was. Hiermee bevestigt de wereldwijde kerk (*catholica ecclesia*) dat Jezus Christus evenals Zijn Vader eeuwig is.

Keizerlijke dwang?

In de theologische literatuur wordt nogal eens eenzijdig de nadruk gelegd op de rol van keizer Constantijn tijdens het concilie. De voorstelling van zaken is dan dat de keizer zijn eigen mening doordrukt, waarbij hij vooral wordt gemotiveerd door politiek belang, namelijk de eenheid van zijn rijk. Niemand zal betwisten dat de keizer belang heeft bij kerkelijke eenheid. Maar is het terecht om Constantijns optreden als puur politiek gemotiveerd te bestempelen? Vroegchristelijke schrijvers herkennen in Constantijn een oprecht verlangen om de christelijke kerk te dienen vanuit zijn verantwoordelijkheid als keizer. Daarmee is nog niet gezegd dat er geen sprake zou kunnen zijn van keizerlijke dwang. Maar wie recht wil doen aan het concilie, moet bedenken dat

vele aanwezigen metterdaad hebben bewezen dat zij niet zomaar buigen voor een keizer. Tijdens de vervolging durfden zij ongehoorzaam aan de overheid te zijn wanneer het om de waarheid gaat. Rondom Nicea zijn er

van de belangrijkste verdedigers van Nicea, meerdere malen verbannen. Maar als de latere keizer Theodosius (379-395 AD) het concilie van Constantinopel bijeenroept (381 AD), wordt Nicea niet aangepast ten gunste van de Arianen. Opnieuw wordt voluit beleden dat Jezus Christus waarachtig God is, Die mens is geworden omwille van ons heil. (...)

‘Wie Jezus beschouwt als een inspirerend voorbeeld, maar niet als de Zaligmaker van zondaren, kan moeilijk uit de voeten met Nicea’

geen aanwijzingen voor breed gedragen kerkelijk verzet tegen het optreden van de keizer. Is het dan te veel gezegd dat de afgevaardigden van de wereldwijde kerk vertrouwen hebben in de uitkomst van het concilie? Terecht schrijven kerkhistorici zoals J.N.D. Kelly, A. van de Beek, C. Trueman en J. Ortiz dat hier het overgedragen geloof van de wereldwijde kerk wordt bevestigd. En als men kiest voor een nieuwe formulering, zoals ‘homo-ousios,’ dan is dat niet uit vernieuwingszucht, maar om dwalingen te weerleggen en de kerk te bewaren bij de apostolische leer.

De belijdenis die wij kennen als de confessie van Nicea is eigenlijk een uitgebreide versie die wordt vastgesteld tijdens het tweede oecumenische concilie in Constantinopel (381 AD). Officieel heet deze belijdenis het Nicaeno-Constantinopolitanum. Ondertussen bevestigt de geschiedenis tussen beide concilies dat de strijd om de waarheid doorgaat. Na Nicea (325 AD) probeert de aanhang van Arius meer invloed te krijgen in de kerk en bij de overheid. Als gevolg hiervan wordt Athanasius, een

Wie Jezus beschouwt als een inspirerend voorbeeld, maar niet als de Zaligmaker van zondaren, kan moeilijk uit de voeten met Nicea. Hetzelfde geldt voor wie betwijfelt dat Gods Zoon werkelijk één van wezen is met Zijn Vader. Soms spelen missionaire motieven een rol. In contacten met orthodoxe Joden of met moslims is de Godheid van Jezus immers een struikelblok. Maar een Jezus Die niet waarachtig God is uit waarachtig God, kun je niet de Christus van de Schriften noemen. Een andersoortig verwijt is dat Nicea niet zou spreken over de menselijke natuur van Jezus Christus als Jood. Van de oorspronkelijke versie (Nicea 325 AD) kan men inderdaad zeggen dat een verwijzing naar Zijn Jood-zijn ontbreekt. Maar in de versie die wij in de erediensten gebruiken (Constantinopel 381 AD), is de naam van Maria toegevoegd. Zij is de Joodse moeder van Jezus Die uit haar werd geboren als het vleesgeworden Woord van God.

Ten slotte

Het is fascinerend om na te denken over de inhoud van de oude belijdenis van Nicea. Zij is de breedst aanvaarde confessie van het christelijk geloof. De woorden vertolken het vitale geloof van de kerk van alle tijden en plaatsen. Wanneer deze belijdenis wordt gelezen in de eredienst, functioneert de gezamenlijkheid van de gemeenschap der heiligen. Tegelijk gaat het om een persoonlijk instemmen met hoofd en hart. De woorden die heilsgeheimen dragen, wekken verwondering. Zo komt de belijdenis tot haar doel: in de aanbidding van de drie-ene God. ■

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Cahiers tot versterking van het gereformeerde leven die de stichting in de loop der jaren uitgaaf zijn in PDF verkrijgbaar.

DAGELIJKS BESTUUR VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD
Voorzitter

Drs. H.J. Offereins
Secretaris
W. Hindriks
Penningmeester
G.F. Slump

REDACTIE NADER BEKEKEN

Hoofredactie
Dr. P. Boonstra
Eindredactie
B. Seldenthuis
D.E. Slump-Schoonhoven

Redactie

Ds. S.M. Alserda
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. B. van Egmond
Drs. B.P. Hagens
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Ds. S.M. Alserda
Melkweg 49, 7904 ER Hoogeveen
Tel.: 06-165 61 146
Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA
Drs. L. Bezemer, Hattem
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
J.H. Bollemaat, Dalfsen
H. Boomstra, Den Helder, tekeningen/cartoons
A.C. Breen, Kealy, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)
Drs. L.W. de Graaff, Heerde
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
Ds. R.Th. Pos, Steenwijk
Ds. A. van der Sloot, Steenwijk
Dr. R.T. te Velde, Wezep
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Dr. H.T. Wendt, Urk
Ds. J. Wesseling, Arnhem

Basisontwerp: Studio TinekeWerk

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Grijskerk

Druk: Damen Drukkers, Werkendam

Gesproken versie: Nader Bekeken is ook op Daisy-cd en Webbox verkrijgbaar.

Inflichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden,

tel. 0341-56 54 77, **e-mail** klantenservice@cbb.nl

Adreswijzigingen en/of opzeggingen

INTERNET:

• www.woordenwereld.nl
• woordenwereld@spabonneservice.nl
• naderbekeken@spabonneservice.nl

POSTADRES:

• Woord en Wereldabonneservice, Postbus 105, 2400 AC Alphen aan den Rijn

TELEFOON:

• 088 - 110 20 42
• 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:

Na het eerste jaar is de opzegtermijn 1 maand.

Bezorgklachten:

www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en abonnementsvoorwaarden op www.woordenwereld.nl

Tarieven Nader Bekeken 2025:

Regulier abonnement € 56,00
Abonnement buitenland Europa € 106,50
Abonnement buitenland overig € 118,50
Studentenabonnement € 33,00
PDF-abonnement € 33,00
PDF-abonnement buitenland Europa € 45,35
PDF-abonnement buitenland overig € 57,50
Cadeau-abonnement (een jaar) € 28,00
Los nummer (incl. verzendkosten) € 6,00

Deze tarieven gelden bij automatische incasso. Afschrijving geschiedt in januari (of in de maand waarin het abonnement het afgelopen jaar is ingegaan). Voor betaling per acceptgirokaart of met een eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,00.

Bankrekeningnummer:

NL 75 INGB 0007 2255 58
Bic-code: INGBNL2A

Deze tarieven gelden bij machtiging (automatische incasso).

Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,--

Bankrekeningnummer voor giften:

NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 1380 - 3034

www.woordenwereld.nl

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

Neem nu een jaarabonnement en ontvang de special 'De bijbel of een biertje' gratis!

Ga voor het afsluiten van een abonnement naar www.woordenwereld.nl

Kijk eens op onze website!

www.woordenwereld.nl

Daarop kunt u:

- de laatste nummers van Nader Bekeken bekijken;
- het artikel van de maand uit de laatste nummers downloaden;
- nummers die langer dan een jaar geleden verschenen zijn downloaden;
- informatie over de cahiers van Woord en Wereld vinden;
- met de zoekfunctie allerlei onderwerpen vinden waarover iets geschreven is.

Is het vandaag of gistren, vraagt mijn moeder

Is het vandaag of gistren, vraagt mijn moeder,
bladstil, gewichtloos drijvend op haar witte bed.

Altijd vandaag, zeg ik. Ze glimlacht vaag
en zegt: zijn we in Roden of Den Haag?

Wat later: kindje ik word veel te oud.

Ik troost haar, dierbare sneeuw witte astronaut
zo ver al van de aarde weggedreven,
zo moedig uitgestapt en in de ruimte zwevend
zonder bestek en her en der.

Zij zoekt – het is een s.o.s. –

haar herkomst en haar zijn als kind
en niemand niemand, die haar vindt
zoals zij was. Haar franse les

herhaalt zij: van haar 8e jaar:

'bijou, chou, croup, trou, clou, pou, òu,

die eerste juffrouw, weet je wel

die valse ouwe mademoiselle

hoe heet ze nou. Ik ben zo moe.'

Had ik je maar als kind gekend,

die nu mijn moeder bent.

M. VASALIS (1909-1998)

UIT: *DE OUDE KUSTLIJN* (2002)

De openingszin maakt in één keer duidelijk waar het in dit gedicht om gaat. De ik-persoon bezoekt haar dementerende moeder, die haar besef van tijd en plaats kwijt is. De dochter kan haar dat houvast niet bieden – zij en haar moeder zijn voor elkaar onbereikbaar geworden. Wel blijft de dochter dichtbij en troost haar. Vasalis vergelijkt haar met een 'sneeuw witte astronaut' die 'zo ver al van de aarde weggedreven' is. De moeder is ver weg, in een ontoegankelijke wereld, waar niets vast is: 'zonder bestek' (= zonder plan of plaatsbepaling). Ze snapt niet meer wat er gebeurt, maar zoekt, zoals ook een ruimtevaarder, contact met de aarde: 'het is een s.o.s.'. Ook het rijtje Franse woorden dat de moeder zich herinnert is verward. Het begint met woorden die een bijzonder meervoud hebben, maar eindigt met woorden die daar niets mee te maken hebben.

De slotstrofe geeft pijnlijk weer hoe moeder en dochter van rol gewisseld hebben. De witregel ervoor maakt als het ware de afstand zichtbaar die tussen hen beiden ontstaan is.